

gella que ex nostris iniquitatibus patimur, cum lacrymis gratias agamus? Sit itaque gloria Omnipotenti Domino nostro Jesu Christo, qui vivit et regnat cum Patre, in unitate Spiritus Sancti Deus, per omnia secula seculorum. Amen. »
Hucusque S. Gregorius pene ad verbum.
Hic ergo ipse ob clades Longobardorum, et

imminentem ab eis Romæ obsidionem ingemis-
zens, manum de tabula tulit, ac calamum et li-
quam sedit.

Aliam magis particularem, magisque distinc-
tam et distributam singularum partium
explicationem afferam ex *Lyrano* in fine capituli
XLII.

CAPUT QUADRAGESIMUM PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Cap. preced. Angelus dimensus fuit atrium interius et exterius, nunc ingressus templum, illud dimittitur, puta Sanctum, vers. 1, et Sanctum sanctorum, vers. 3 et 4, mox vers. 5 et seq. thalamos, id est cubitalia templo adherentia, eorumque cochleam, plateam, oratorium, ethecas, limina et fenestras dimittitur. Denique vers. 18, docet templo insculptos fuisse Cherubim et palmas; ac, vers. 22, altare incensi, et templi ostia describit. Mystice in hisce omnibus templi ornamentis Ecclesiam ordinem, pulchritudinem, hierarchiam, et Sacramenta delineat et depingit. Templum Græci vocant ναός, atrium sive vestibulum προαίτιον, quasi dicas, ante templum. Ita Vitruvius, lib. III, cap. 1.

Porro hic par est cultus, et obscuritas eadem, quæ fuit cap. precedenti. Unde S. Hieronymus initio cap. XLII: Volueram, ait, desperatione, et magnitudine rei præsens testimonium silentio præterire, sed melius arbitratus sum, quodcumque dicere, quam omnino nihil dicere: Socraticum illud assumens: «Scio quod nescio.» Pars enim scientiæ est scire quod nescis. Idem ibidem in proximo: Quamobrem tibi filia Eustochium, quæ nostra, qualiacumque fuerint, libenter accipis, contestatorem volo, et illud rhetoris Victorini brevis admonere, ut obscuritatem voluminum tribus ex rebus nescias: vel rei magnitudine, vel doctoris imperitia, vel audientis duritia: quorum primum et secundum liquido in hoc opere confitebor: tertium, acumen ingenii tui, et desiderium Scripturarum facile renuit: quæ privilegio virginis illi, et victus continentia, non dicam frequentem, sed jugem hospitem possides Deum.

1. Et introduxit me in templum, et mensus est frontes, sex cubitos latitudinis hinc, et sex cubitos inde, latitudinem tabernaculi. 2. Et latitudo portæ, decem cubitorum erat: et latera portæ, quinque cubitis hinc, et quinque cubitis inde: et mensus est longitudinem ejus quadraginta cubitorum, et latitudinem viginti cubitorum. 3. Et introgressus intrinsecus mensus est in fronte portæ duos cubitos: et portam, sex cubitorum: et latitudinem portæ, septem cubitorum. 4. Et mensus est longitudinem ejus viginti cubitorum, et latitudinem ejus viginti cubitorum, ante faciem templi; et dixit ad me: Hoc est Sanctum sanctorum. 5. Et mensus est parietem domus sex cubitorum: et latitudinem lateris quatuor cubitorum undique, per circuitum domus. 6. Latera autem, latus ad latus, bis triginta tria: et erat eminentia, quæ ingrederentur per parietem domus, in lateribus per circuitum, ut confinerent, et non attingerent parietem templi. 7. Et platea erat in rotundum, ascendens sursum per cochleam, et in conaculum templi deferēbat per gyrum: idcirco latus erat templum in superioribus: et sic de inferioribus ascendebatur ad superiora in medium. 8. Et vidi in domo altitudinem per circuitum, fundata latera ad mensuram calami sex cubitorum spatium: 9. et latitudinem per parietem lateris forinsecus quinque cubitorum: et erat interior domus in lateribus domus. 10. Et inter gazophylacia latitudinem viginti cubitorum in circuitu domus undique, et ostium lateris ad orationem: ostium unum ad viam Aquilonis, et ostium unum ad viam Australem: et latitudinem loci ad orationem, quinque cubitorum in circuitu. 12. Et ædificium, quod erat separatim, verumque ad viam respicientem ad mare, latitudinis septuaginta cu-

bitorum, paries autem ædificii, quinque cubitorum latitudinis per circuitum: et longitudine ejus nonaginta cubitorum. 13. Et mensus est domus longitudinem, centum cubitorum: et quod separatim erat ædificium, et parietes ejus, longitudinis centum cubitorum. 14. Latitudo autem ante faciem domus, et ejus quod erat separatim contra Orientem, centum cubitorum. 15. Et mensus est longitudinem ædificii contra faciem ejus, quod erat separatim ad dorsum: ethecas ex utraque parte centum cubitorum: et templum interius, et vestibula atrii. 16. Limina et fenestras obliquas, et ethecas in circuitu per tres partes, contra uniuscujusque limen, stratumque ligno per gyrum in circuitu: terra autem usque ad fenestras, et fenestras clausa super ostia. 17. Et usque ad domum interiorem, et forinsecus per omnem parietem in circuitu intrinsecus, et forinsecus, ad mensuram. 18. Et fabricata cherubim et palma: et palma inter cherub et cherub, duasque facies habebat cherub. 19. Faciem hominis juxta palmam ex hac parte, et faciem leonis juxta palmam ex alia parte, expressam per omnem domum in circuitu. 20. De terra usque ad superiora portæ, cherubim et palma: cælata erant in pariete templi. 21. Limen quadrangulum, et facies sancta: et aspectus contra aspectum. 22. Altaris lignei trium cubitorum altitudo: et longitudine eorum cubitorum: et anguli ejus, et longitudo ejus et parietes ejus lignei. Et locutus est ad me: Hæc est mensa coram Domino. 23. Et duo ostia erant in templo, et in sanctuario. 24. Et in duobus ostiis ex utraque parte bina erant ostiola, quæ in se invicem plicabantur: bina enim ostia erant ex utraque parte ostiorum. 25. Et cælata erant in ipsis ostiis templi cherubim, et sculpturæ palmarum, sicut in parietibus quoque expressæ erant: quamobrem et grossiora erant ligna in vestibuli fronte forinsecus. 26. Super quæ fenestræ obliquæ, et similitudo palmarum hinc atque inde in humerulis vestibuli, secundum latera domus, latitudinemque parietum.

Symbolicæ veteres triplicem depinxerunt mundum: primum, sublunarem, quatuor elementis et mixtis constantem, in quo terra, quasi centrum et basis, immo tenet locum, et tunc hominum et animalium habitaculum; secundum, cælestem, qui constat septem orbibus planetarum, firmamento, celo crystallino, et primo mobili; tertium, supramundanum, angelicum et intellectuale, qui est mentium beatarum domicilium, ubi sempiterno ævo et gloria Dei fruuntur.

Hos tres mundos adumbravit tabernaculum Moysi, et templum Salomonis et Ezechielis. Nam sublunarem representavit atrium, in quo degabant homines laici, viri et femine cujusvis status et gradus, pii et impii. Cælestem representavit Sanctum: candelabrum enim septiceps representabat septem planetas. Supramundanum representavit Sanctum sanctorum, in quo erant area et propitiatorium, quasi thronus Dei, cum Cherubim. Ita enim hæc explicat S. Paulus *Hebr. ix, 14* et seq.

Pari modo templum hoc adumbravit triplices homines, sive triplicem Ecclesiam statum. Nam atrium representavit plebem christianam; Sanctum, viros perfectos; Sanctum sanctorum, Beatos regnantes cum Deo in cælis. Vide dicta *Ezod. cap. xxv et xxxi.*

Porro hebraice hæc tres templi partes ita vocantur: prima *הַיָּתוֹן* *hathithon*, id est vestibulum, porticus, atrium; secunda *הַחֵבֶל* *hechel*, id est templum, sive basilica; tertia *דְּבַר* *debar*, id est ora-

culum: ex propitiatorio enim Deus dabat oracula.

1. Et introduxit me (ex atrio) in templum, — puta in priorem partem templi, quæ basilica, aula et Sanctum dicebatur, quod angusta æque ac firma, quod anterior, quod Dei cultui destinata, quod pulcherrima, quod Dei præsidii et beneficiis foret illustris.

ET MENSUS EST FRONTES SEX CUBITOS. — Per frontes Maldonatus accipit cubicula, quæ extrinsecus templo adherēbant: hæc, inquit, dicuntur frontes, quia tres erant longitudines; quarum secunda extra primam, tertia extra secundam eminebat. Habebant autem sex cubitos latitudinis hinc, et sex cubitos latitudinis inde, et id est tam ea quæ erant ex una parte, quam ea quæ erant ex altera parte sacrarii sive templi, quæ eadem erat latitudo tabernaculi. Cum autem dicit sex cubitos latitudinis habuisse, de supremo tecto sive tabulato intelligendum est. Nam inferne 4 cubitos habebant, ut indicat vers. 5. Eminebat autem secunda configuratio extra primam cubito uno, et tertia extra secundam cubito altero.

Melius Vilalpando per frontes accipit postes porte templi: hi enim hebraice vocantur *אֵילִים* *elim* a robore, et hos vocavit frontes cap. v, 10, 14. Symmachus vertit, in circuitu, significans eisdem postes, qui portam in circuitu ex utraque parte muniebant. Quocirca recte R. Salomon postes hosce definit latitudinem crassitie parietis templi, qui erat inter templum et vestibulum.

Tanta enim fuit muri interioris domus crassitudo, quanta et omnium murorum templi, scilicet caryami unius, id est sex cubitorum. Sensus ergo est, q. d. Mensus est Angelus utrumque portæ postem; dextrum, et uniuscujusque latitudinem ab Oriente ad Occidentem, sex cubitorum. « Latitudinem tabernaculi, » hebraice *לָרְחָבֹהוּ* *ohel*, id est tabernaculum, sive extensum aut expansum, vocat per catachresin superliminare portæ templi, quod cum planum esset, et extensæ cordine persimile, obumbrabat ac protegēbat januam desuper, ut sensus sit, postes singulos superliminare sustententes latitudine fuisse cubiti unius, quanta nimirum erat superliminaris desuper extensio latitudo, et parietis Sanctum a vestibulo dividētis crassitudo, ait Vilalpando.

Porro postes et columnæ, tum decoris, tum roboris causa suas habebant parastades, id est adpectas pilas, sive semicolumnas.

2. LATITUDO PORTE, DECEM CUBITORUM ERAT, — q. d. Limen portæ templi latum erat cubitos decem, quam latum fuerat olim Mosis tabernaculum. Tacet portæ altitudinem, quam ex epistyliorum atrii liberationis fuisse viginti cubitorum, dupla scilicet proportione ad alias portas, conjicit Vilalpando.

ET LATERA PORTE QUINQUE CUBITIS HINC, ET QUINQUE CUBITIS IBE. — Pro latera hebraice est *קַרְנֵי הַכִּיִּפְתּוֹת*, id est humeri, et, ut Septuaginta, *ἐπιπέδου*. Ita vocantur partes illæ parietis a lateribus portæ reliqui; quod scilicet humeri pectus, ita ipse portam utrinque nuntiant; unde latæ vocantur latera portæ, quod ex utroque portæ latere relinquuntur. Latitudo ergo templi erat 20 cubitorum, et latitudo portæ 10, unde remanent latera ejus hinc et inde 5 et 5 cubitorum: aperiebatur enim porta inter hæc latera in medio Sancti.

Porro hæc latera portæ anteriora fuisse constat ex eo, quod ibidem mensus est Sancti longitudinem ac latitudinem, ut mox audiemus, inquit Vilalpando.

ET MENSUS EST LONGITUDINEM EJUS QUADRAGINTA CUBITORUM, ET LATITUDINEM VIGINTI CUBITORUM. — « Ejus, » non portæ, ut vult S. Hieronymus, sed templi, puta Sancti. Ita Maldonatus, Vilalpando et alii, q. d. Sancti longitudinem mensus est cubitis 40, latitudinem 20, quanta a Salomone observata fuit: dupla nimirum latitudinis longitudine, quæ maxime a Vitruvio, lib. VI, cap. v, aliisque præcis architectis probatur. Sic enim dicitur III Reg. VI, 2 et 3: « Domus autem, quam edificabat rex Salomon Domino, habebat sexaginta cubitos in longitudine, et viginti cubitos in latitudine, et triginta cubitos in altitudine: domus, » scilicet tota, « habebat sexaginta cubitos in longitudine; » quia Sanctum sanctorum habebat 20, Sanctum 40, quæ duo juncta faciunt 60.

Porro latitudo tam Sancti quam Sancti sanctorum erat eadem, scilicet 20 cubitorum, uti et altitudo 30. Hi 20 cubiti latitudinis Sancti ita colli-

guntur: porta Sancti erat 40 cubitorum, latus sinistrum 5, dextrum 5; jungē hæc omnia, habebis 20 cubitos, quæ erant Sancti, sive Sanctuarii latitudo.

3. ET INTROGRESSUS INTRINSECUS, MENSUS EST IN FRONTE PORTE DUOS CUBITOS. — « Intrinsecus, » id est in interiorē partem templi, puta in Sanctum sanctorum. Hujus enim portam hic, ipsamet vero vers. seq. dimetitur. Frontem vocat postem portæ, hic enim hebraice vocatur *פֶּתַח*, uti dixi vers. 1. Duo ergo erant postes portæ, hinc et inde, quorum quisque latus erat duos cubitos.

Hinc R. Salomon, Lyranus et Maldonatus, per frontem portæ accipiunt crassitiem portæ, sive muri et parietis, aintque hanc fuisse duorum cubitorum. Certum enim est murum interportum fuisse, et divisisse Sanctum a Sancto sanctorum: in muro autem erat porta hæc, quæ ex Sancto ibat Pontifex in Sanctum sanctorum.

ET PORTAM (SANCTI SANCTORUM), SEX CUBITORUM ET LATITUDINEM PORTE, SEPTEM CUBITORUM. — « Latitudinem, » vel, ut hebraice est, *הַמְּסוּרָה*, vocat latera portæ, sive spacia utrinque a porta ad murum interjacentia, ut dixi vers. 1 et 2. Sensus est ergo, q. d. Duo erant latera portæ, puta duo spatia jam dicta, scilicet unum a porta usque ad murum meridianum, alterum usque ad aquilonarem, unumquodque eorum habebat septem cubitos longitudinis. Tota enim latitudo Sanctuarii erat 20 cubitorum, ut dixi vers. 2. Duo latera habebant singula septenos cubitos, id est universim 14, porta sex. Adde sex ad 14, habebis 20 cubitos latitudinis Sanctuarii, et Sancti sanctorum. Ita Theodoretus, Maldonatus et Vilalpando.

4. ET MENSUS EST LONGITUDINEM EJUS (SANCTI SANCTORUM, SIVE ORACULI, UT SEQUITUR) VIGINTI CUBITORUM, ET LATITUDINEM EJUS VIGINTI CUBITORUM, ANTE FACIEM TEMPLI. — Erat ergo Sanctum sanctorum quadratum: latitudo enim ejus æqualis erat longitudini, cum Sanctum esset quadrangulum. Dupla enim erat ejus longitudo ad latitudinem; erat enim longum cubitis 40, latum 20. Perperam ergo nonnulli codices Septuaginta, pro viginti hic legunt quadraginta. Porro in hisce cubitis includitur crassities muri interjecti inter Sanctum et Sanctum sanctorum. Tota enim longitudo Sanctuarii erat 60 cubitorum, ex quibus 40 habebat Sanctum, reliquos 20 Sanctum sanctorum. Ergo crassities muri hisce cubitis includitur; aliqui enim Sanctuarium longum fuisse, non 60, sed 62 cubitis, ita Vilalpando, qui cap. xi docet oraculum hoc, sive Sanctum sanctorum, in media area atrii interioris, sive atrii sacerdotum, constitutum fuisse.

ANTE FACIEM TEMPLI, — id est, versus Sanctuarium. Declaratur quomodo vocaverit latitudinem Sancti sanctorum. Cum enim quadratum fuerit, non videtur latitudinem a longitudine distinctam habuisse: dicit ergo se latitudinem appellare eam partem, quæ versus Sanctuarium, sive Sanctum

erat; non quod proprie esset latitudo Sancti sanctorum distincta ab ejus longitudine, sed quod ea esset latitudo templi et Sancti. Ita Maldonatus.

HOC EST SANCTUM SANCTORUM. — Hinc patet Angelum hic ad litteram vetus Salomonis templum, puta Sanctum, et Sanctum sanctorum dimetiri, ut illius adinstar Judei Babylone redeuntis novum edificaret. Versum hunc paraphrasticè ita reddit Vilalpando: Et mensus est oraculi latitudinem viginti cubitorum, ejusque longitudinem viginti cubitorum: cujus altitudo quodque (usque ad fornicem; nam cum fornice 30, imo 40, uti dicitur II Paral. iii, 4, erat cubitorum) viginti cubitorum fuit. Et dicit mihi: Hoc est Sanctum sanctorum, quod domus interior dicitur, et adytum, quasi absque introitu (ab æ littera privativa, et *בְּיָוָה*, id est ingredior, q. d. Penetrare sine ingressu, id est inaccessum), et domus animæ, in qua una Israelis spes firma quiescit. Dicitur et oraculum, sive responsum, aut locutorium Dei: ac tandem Sanctum sanctorum, hoc est, locus sanctissimus, semotus a communi et vulgari, eo quod supremum celum referat, ubi Christi summi sacerdotis oblatio fit.

5. ET MENSUS EST PARIETEM DOMUS SEX CUBITORUM, q. d. Mensus est crassitudinem parietis templi sex cubitis. Cum enim vestibuli altitudo esset 120 cubitorum, relique vero domus 90, postulabat certe tanta domus celsitudo parietem in imo crassissimum.

ET LATITUDINEM LATERIS QUATUOR CUBITORUM. — Latera sive costas vocat anterides, sive antas, vel pilas, quæ sunt quasi appendices murorum, et quasi folia (vulgo pilastri vocantur) et muro extant ipsi adherentes, et ipsam fulcientes, quarum singule singulis atriorum postibus latitudine respondebant, ac sita.

Secundo et genuine, Maldonatus per latus, hebraice *גִּבְרֵי תְּסֵלָה*, accipit tabulatum, thalamum, cubiculum. Id ita esse patebit vers. seq. Cujusque ergo cubituli templi muro adherentis latitudo erat 4 cubitorum, intellige de cubitulis infimis. Nam suprema sex cubitos habebant, media quinque; quia secunda primis, sive imis; tertia, sive summa secundis, uno cubito latera erant. Itaque eadem latitudo erat supremi cubituli, et infima partis muri; et infimi cubituli, et supremi muri; et mediæ cubituli, et mediæ muri. Patulo, scilicet uno cubito, major erat latitudo cubitulum horum in templo Salomonis. Nam ima erant lata 5, media 6, summa 7 cubitos, uti docet Ribera, lib. I De Templo, cap. xiv. Unde tanta quoque fuisse in templo hoc Ezechielis censet Vilalpando. Sed cubito minora fuisse docet hic Ezechiel; nisi quis dicat fuisse quatuor cubitorum eum medio, ita ut et quatuor, et quinque cubitorum dici possint.

6. LATERA AUTEM, LATUS AD LATUS, BIS TRIGINTA TERA. — Septuaginta habent *triginta tera*, scilicet cubitorum: hi enim præcesserunt, et ita legitur Latina Complutensia. Verum Romana, et alia

passim legunt, *triginta tria*. Jam primo, sensu dat Vilalpando, q. d. Anterides, sive pilee jam dicte, invicem sibi respondentes, et oppositæ (hoc enim vocat latus ad latus, id est pila ad pilam, sive pila una alteri respondeat et opposita) erant bis triginta tres, id est 66. Pro bis hebraice est *שְׁנַיִם עָשָׂר פַּאמַיִם*, quod pedes, gressus, vices aliaque significat. Noster legit in duali *פַּאמַיִם* *paamaim*, id est duabus vicibus, huc est bis.

Allegorice, hæc 33 pilee significant 33 annos vite Christi; hi enim quasi fulcierunt templum, id est Christum, ait Vilalpando.

Secundo et genuine, per latera intellige cubi- cula, vel tabulata, q. d. Erant bis 33 cubi- cula, ita ut unus cubiculorum ordo esset supra alium; ac 33 cubicalia essent in una, v. g. inferiori conti- gine, vel tabulato, et totidem in superiori.

Hunc esse sensum patet primo, ex sequentibus, ubi dicitur, quod in hæc cubi- cula per cochleam ascendebatur, quodque non in muro, sed in muri prominentis incombant, etc.

Secundo, quia cubi- cula hebraice vocantur *קַרְנֵי תְּסֵלָהוֹת*, id est latera, quia lateralia erant templo. Tertio, quia talia cubi- cula templo Salomonis annexa fuisse tum ad decorem, tum ad robur et firmitatem, tum ad usum, ut scilicet in his reponeretur supellex templi, utque essent quasi orac- ria annexa templo, patet ex III Reg. vi, 5, et diserte ex Josepho, VIII Antiq. ii, et lib. VI Belli, cap. vi. Ita Ribera, lib. I De Templo, cap. xiv, ubi ex Josepho ostendit hæc cubi- cula fuisse per- vicia, atque inferioris templi altitudinem æquasse, id est in 60 cubitos surrexisse. Porro *latas ad la- tus*, partim significat continuationem cubiculo- rum, ita ut invicem fuerint collateralia, et aliis in adverso latere contraposta, uti explicat Ribera; partim subordinationem, quod scilicet alia aliis fuerint subordinata, et quasi inferiora superiori- bus, opposita, imo supposita, et ex æquo respon- dentia. Huc accedunt Chaldaeus et R. Salomon, qui sic explicant: Tabulata erant aliud supra aliud 33 undena per ordinem. Cum enim quatuor- essent latera Sanctuarii, ad latus orientale non erant cubi- cula, quia ibi erat porta: singula vero tria alia latera undena habebant cubi- cula: itaque cuncta erant 33. Nota: hæc cubi- cula, utpote tem- plo adherentia, erant diversa ab exedris, sive cubitulis sacerdotum, quæ erant in atrio. Ita Ri- bera, lib. I De Templo, cap. xiv et xvii.

Tertio, R. David et ejus sequaces *paamim* vertunt *pedes*, sensumque dant, q. d. Cubi- cula erant aliud supra aliud 33 pedibus in altum.

Quarto, Vilalpando pariter *paamim*, vertens *pe- des*, sic veritè et explicat, q. d. Latera, id est an- terides hinc sibi invicem respondentes, a pariete domus projectiebantur pedes 33. Verum hoc recte refellit Maldonatus, ex eo quod Ezechiel nusquam pedibus, sed cubitis semper fabricam hæc me- titur

Quinto, Maldonatus sic vertit et explicat: *Thalamus supra thalamum tres et triginta vicibus*, id est tres erant thalami (id est cubicalia,) alius supra alium, idque 30 vicibus; itaque erant 90 thalami. Verum hæc omnia uti a nostro Interprete, ita et a se invicem discedunt et variant: quisque enim hic quasi in tenebris æreus palpat et conjectat. Ergo versioni nostræ, quam probavit Ecclesiæ standum est, ut firmiter et solido pede progrediamur. Secunda ergo interpretatio est germana.

ET ERANT EMITTENTIA, QUE INGREDERENTUR PER PARIETEM DOMUS. — *q. d.* Cum fabricaretur murus templi, relicte sunt in eo prominentiæ, quæ eas ab architectis vocantur, super quas transverse trabes cellarum, sive cubiculorum muro templi adherentium ponentur, ut in eis incuberent, et sustentarentur; quo fiebat ut cubicalia non hererent muris templi, id est non esset neccesso pro his capere partem muri, aut perforare, ut continere possent trabes, quas non decuit templi parietem contingere, nedum illi insistere. Ita Chaldeus, qui vertit: *Capita trabum requiescebant supra illud quod eminebat, neque trabes penetrabant per parietes domus*. Unde que hic vocantur *emittentia*, III Reg. vi, 3, vocantur *trabes*; quia eminebant ex pariete ad sustentandas trabes transversas imponendas, ideoque hebraice dicuntur כַּוֵּרֹת *magroth*, id est deficientia, quia non erant integra trabes, sed capita: et a Septuaginta vocantur *δέκματα*, quia recedebant a pariete foras prominentes: Chaldeus et alii *projecturas* vocant. Ita Ribera, lib. I *De Templo*, cap. xiv, Vilalpando et alii.

7. ET PLATEA ERAT IN ROTUNDUM ASCENDENS SUBSUMP PER COCHLEAM. — *Platea* vocat latitudinem rotundam cochleæ. Unde hebraice est, *distulabat sese* (thalamus) *ac circumbat*, *q. d.* In crassitudine parietis facta est cochlea (ita vocatur scala, sive gradus, quales videmus in turribus), per quam ex imo cubiculorum ordine ad medium, et ex medio ad tertium et summum ascenderetur. Similem cochleam in templo fecit Salomon, III Regum vi, 8, Noluit enim Salomon extra templum scintas apponi, ne extra omnino ascenderetur ad tabulata, et ut vacua area relinquere-tur decoris causa: fœvit ergo cochleam. Quia autem cubicalia cuiusque lateris erant pervia omnia, unum ostium cochleæ satis erat ad singula latera per circuitum. Et ascendentes creberrimas habebant a meridie fenestras, quarum luce clarè et certo ubique incederent. Ita Beda, et ex eo Ribera, lib. I *De Templo*, cap. xv.

Porro cochlea tantum latitudinis habebat, quantum superius cubiculum extra inferius eminebat, id est cubitum unum sex palmorum. Parietis (ut diximus cap. xi.) latitudinem habebat palmi unius: interior cavitas 4 erat palmorum; ita ad secundum cubiculum, sive cubiculorum ordinem, ascendebatur. Ex secundo cubiculo rursus eminebat alia cochlea, qua extrinsecus ascen-

debatur ad tertium. Similem cochleam videmus Romæ in columna Trajani, qua per 183 gradus intrinsecus (est enim columna hæc crassissima in stir turris) ab imo ad summum ascenditur, in qua loco fenestrarum fissure quadam parve aperitur scandentium lumini necessarie, sed ita exigue, ut ab his qui prope accedunt vix percipiuntur, et rime esse videntur: sunt eæ numero 34.

LATIUS ERAT TEMPLUM IN SUPERIORIBUS. — Hebraice est, *quia latior erat domus superius*, id est quia cubiculorum ordo secundus (quem domum appellat) latior erat uno cubito quam primus, et tertius quam secundus, uti paulo ante dixi.

Reddit rationem, cur potuerit cochlea esse, qua extrinsecus ex uno cubiculorum ordine in aliud ascenderetur, ait Maldonatus; quia nimirum domus erat latior superius, quam inferius: hoc enim exigebat cochlea gyrans extrinsecus, sequè magis in superioribus dilatans.

Porro inæqualitatis tabulaturum, sive cubiculorum causa fuit angustia aræ: fuit enim admodum angusta, ait Ribera; hinc ima fuerunt uno cubito angustiora secundis, et secunda tertis.

ET SIC DE INFERIORIBUS ASCENDEBATUR AD SUPERIORA IN MEDIUM. — id est per medium, scilicet tabulaturum, et cubiculorum ordinem. Ita Chaldeus. Hoc est quod III Reg. vi, 8, dicitur: « Et per cochleam ascendebant in medium cœnaculum, et a medio in tertium. »

Mystice cochleam et cubicalia hæc explicat Beda, lib. *De Tabernaculo*, cap. vii, et ex eo Ribera, lib. I *De Templo*, cap. xxiv: Tres, inquam, ordines cellarum circum domum edificati tres vitæ rationes significant, quæ omnes bonæ sunt, et ad Ecclesiam pertinent. *Prima* est conjugatorum, *secunda* continentium, *tertia* virginum. Et quia quælibet harum multos recipit, ac proinde multæ in eis divitiæ domus Dei aræantur, recte cella dicuntur, sive domunculæ. *Primus* ordo strictior est, quia minorem habuerunt latitudinem animi atque spei conjugati, putantes se aut nullo modo, aut difficillime in castitate posse permanere. Et illud Pauli auscultantes, I Cor. vii, 9: « Quod si non se continent, nubant. » Hæc latitudo major est in continentibus, et major adhuc in virginibus; ideoque *secundus* ordo labor est, *tertius* admodum labor. *Primus* ordo 3 cubitorum est, quia a quoque sensuum voluptatibus non admodum abstinet: *secundus* sex, quia perfectior est; senarius enim perfectionem significat, ut supra diximus: *tertius* septem, quo numero integra perfectio significatur. In hoc a Beda recedimus; quoniam ipse in ea fuit sententia, ut putaret infimum tabulaturum esse septem cubitorum, supremum vero quinque.

Secundo, Rupertus in Comment. lib. III Reg. cap. x, in his tabulatis significari affirmat tres vivendi distinctiones, quæ significantes sunt Ezech. xv, in Job, Noe, Daniele. *Prima* est conjugatorum, qui per fidem et patientiam in conjugio Deo pla-

cent, ut Job. *Secunda* est Prælatorum, qui in Noe, qui gubernavit arcam in fluctibus, significantur, *Tertia* et suprema est contemplationi vacantium, qualis fuit Daniel. *Prima* est quinque cubitorum, in qua mensura intelligitur labor exterior quinque sensus corporis occupans. *Secunda* est sex cubitorum, quia versatur et laborat in opere Dei: Deus autem sex diebus absolvit opera sua. *Tertia* septem habet, quia septimo die, id est sabbato, requies significatur, et sabbatismus: in hac enim vivendi ratione sancta anima sabbatizat seculo altiori, et cum adhuc teneatur in corpore, per contemplationis requiem quodammodo jam fruatur celo. Ille vivendi rationes, sive hoc, sive illo modo interpretemur, adjuncte sunt templo; quoniam Ecclesiasticam normam sequuntur, et ad Ecclesiam pertinent; sed non herentur in templo, id est non sunt perforati muri ad eas sustentandas, aut super muros non fulciuntur: nihil enim per earum diversitatem onerata aut gravata est Ecclesia, nihil de sua integritate aut unitate amisit. Trabes tamen posite sunt in muro, quibus hæc tabulata sustineantur: quoniam hæc vivendi rationes præceptis et consiliis Christi, quæ nobis Ecclesia tradidit, inniuntur.

Ostium quo ad has intrabatur, in pariete domus erat, non extra; quia qui ita vivunt, membra Ecclesie sunt, et extra Ecclesiam nec conjugium Deo placet, ut conjugium sanctorum; nec continentia, ut virginitas; etiamsi vero hæc due virtutes extra cum inveniantur. Sed erat in pariete domus dextro, id est in meridiano, quæ pars oculi in bonam partem sumi solet in Scriptura, quia plus lucis et caloris habet; sicut pars septentrionalis in malam, quia frigida est et obscurior, ut sciamus has distinctiones graduum in Ecclesia bonas esse, et Deo placere.

Ad *primum* ordinem cellarum facile quisque ascendit; quia nemo est, qui sibi continentiam non promittat in conjugio. Ille magis ascendit, qui transit ad *secundum*, id est ad vitam continentiam, qui iterum atque iterum secum volvit quantum fluxe sicut voluptates carnis, et simul per occasionem mente ad Deum ascendit, ac illas contemnit, et vitam ab eis abhorrentem eligit. Similiter a secundo ascenditur ad *tertium*; quoniam qui continentiam ad tempus elegerat, similiter volendo, et ascendendo transit ad electionem perpetuæ virginitatis, si eam nuncupavit; aut si amisit, transit ad altioris continentis genus per votum solemne, et ad tantam puritatem, et tantam castitatis amorem, ut meritum virginitatis possit æquare. Si autem, juxta Rupertum, medius ordo sit doctorum, tertius contemplationi vacantium, ab eo ad hunc tertium ascenditur, quia qui bene et magna cum charitate docent, et in opere Dei laborant, ad altiozem contemplationis gradum provehuntur. Denique Beda, cap. viii, ostium lateris medii dicit esse vulnus lateris Christi; quia dextrum ejus latus a milite aper-

tum sancta credit Ecclesia, ut idem ait, et addit: Ubi et apto verbo usus est Evangelista, ut non, Percussit, diceret, aut Vulneravit, sed: « Unus militum lancea latus ejus aperuit, » quasi ostium lateris medii, per quod nobis iter ad cælestia penetraret. Per hoc namque ostium nobis ascensus est in medicum cœnaculum, et a medio in tertium; quia per fidem et mysteria nostri Redemptoris de presentis Ecclesiæ conversatione ad requiem animarum post mortem ascendimus, rursumque de requie animarum adventante die judicii ad immortalitatem quoque corporum, quasi in tertium cœnaculum sublimiore profectu penetrabimus. Rupertus etiam cap. x, ostium dicit esse latus Christi lancea apertum; quia ex eo exivit sanguis et aqua, id est baptismus, per quem in Ecclesiam ingredimur, et tunc aut natus in imo, aut ascendimus in medium, sive ad tertium cœnaculum, pro voluntate nostrâ cum gratia Dei.

Denique platea hæc, per cochleam ascendens in gyrum, significat non nisi per tortuosam laborum et dolorum viam in celum ascendi. Eadem istidem bene verbis docent Eucherius et Angelomus in lib. III Reg. cap. vi, ac Vilalpando sic, cap. xvi. Talis scala et cochlea fuit, quam per visionem vidit S. Perpetua, ex eaque se suosque socios per martyrium in celum vocari novit. Vidi enim scalam auream ex terra in celum porrectam, celsis et gladiis quasi gradibus intertextam: simulque vidi Satyrum socinum suum in carcere, per eam fortiter et animose ascendere, et in summo stantem, se suosque hortari ut intrepide eadem viâ se sequerentur. Cumque visum hoc Satyri et sociis cæteris narraret, acclamaverunt omnes cum jubilo se vocari ad martyrium. Unde gratias agentes Deo, ad illud se compararunt, quod primo obiit Satyrus, deinde cæteri 7 martiri, anno Domini 203, sub Severo imperatore. Ita habet eorum Acta.

8. ET VIDI IN DORO ALTITUDINEM PER CIRCUITUM. — *Altitudinem* vocat non tectum, ut voluit Beda, Eucherius, Angelomus, Lyranus et Richardus, sed supra cubicalia, quia hæc erant omnium altissima. Ita Chaldeus, Theodoritus, Maldonatus et Vilalpando.

FUNDATA LATERA AD MENSURAM CALAMI. — Hebraice חֲדָרֵי הַבַּיִת *masedet hatscaot*, id est fundamenta thalamorum, sive cubiculorum, unius canne, *q. d.* Vidi fundamenta supremorum cubiculorum sex cubitorum esse. Fundamenta vocat imam partem cubiculorum, non que in terra, sed que in summo tabulato erat. Significat ergo id quod supra dixi, supra cubicalia sex cubitos habuisse, tam in longitudine, quam in latitudine.

Addit autem *sex cubitorum*, ut explicet mensuram canne, sive calami, Ita Maldonatus.

9. ET LATITUDINEM. — *q. d.* Parietis cubiculorum extrinsecus quinque habebat cubitos in latitudine.

ET ERAT INTERIOR DOMUS. — Hebraice: *Et interval- lum, quod erat domi cubiculorum, quae erant in templo, subaudi, quinque etiam cubitorum erat: hoc est, spatium interjectum inter thalamos et murum qui templum circumdabat, quinque etiam cubitorum erat. In Hebraeo est vox מנמח* *munmach*, de qua mox.

10 ET INTER GAZOPHYLACIA LATITUDINEM, — id est plateam, *q. d.* Platea quaedam viginti cubitos lata, erat inter gazophylacia atriorum, et praedicta cubiula templo adhaerentia, quae undique totam domum cingebat, ab Oriente, Meridie, Occidente et Aquilone. Ita Vilalpando. Ex hoc loco patet, quod inter templum et atrium sacerdotum, interjectum fuerit spatium, sive platea 20 cubitorum, quae porrigebatur ex omni parte circa templum, illudque proximè ambiabat. Erat haec platea sub dio, ibique orabant sacerdotes. Unde de ea dicitur *Joel*, ii, 17: « Inter vestibulum et altare (puta in platea jam dicta) plorabunt sacerdotes, ministri Domini, et dicent: Parce, Domine. » Et hic vers. 11 dicitur ibi fuisse locus ad orationem, id est oratorium sacerdotum. Hunc locum profanarunt impii, de quibus dixit cap. viii, vers. 16: « Inter vestibulum et altare quasi viginti quinque viri dorsa habentes contra templum Domini, et facies ad Orientem, et adorabant ad ortum solis. » Itaque inter vestibulum templi et peribolum, sive murum atrii sacerdotum, interjacebat hoc spatium vacuum, puta platea 20 cubitorum. Ita Vilalpandus, Pineda, et passim alii.

11 ET OSTIUM LATERIS (id est ostia cubiculorum) ERAT AD ORATIONEM, — id est ad locum jam dictum: puta ad cubiula templum ambientia, quae erant loca ad orationem deputata.

ET LATITUDINEM LOCI AD ORATIONEM QUINQUE CUBITORUM, — *q. d.* Et praedicti loci, sive cubiculorum latitudo erat 5 cubitorum. Tot enim distat ab interiori domus pariete exterior costarum, ait Vilalpandus. Quanquam Pineda, lib. *V de Rebus Salom.* cap. v, § 11, dubitet an hi 5 cubiti spatii fuerint designati et definiti in ipsa platea 20 cubitorum, de qua vers. praeced., an vero ulterius circa ipsam domum in intersitio duorum murorum quibus cingebatur.

Nota: Pro ad orationem hebraice est מנמח *munmach*, id est requies, puta locus quietus. Unde ostes paulo ante verit, « domus interior. » Ita vocatur oratorium, et alibi templum: primo, quia eo est quasi locus in quo requiescit Deus, ut ait saias cap. lxxvi, 1. Unde et David ait *Psal.* cxxxii, 14: « haec requies mea in saeculum saeculi; hic habitabo, quoniam elegi eam. » Et *II Paral.* vi, 41: « Surge, Domine, in requiem tuam. »

Secundo, quia ibi orantes requiescunt in Deo, juxta illud *Psal.* xc, 4: « Qui habitat in adjutorio Allissimi, in protectione Dei celi commemorabitur. » Orationem ergo vocat locum orationis, sive oratorium cellarum et cubiculorum. Hinc christiani suas ecclesias olim vocarunt *προσκύματα*

(uti hic vertunt Septuaginta), id est orationes, id est loca orationis: est metonymia. Porro eadem cubiula, sive oratoria, mox vers. 12 vocat « edificium separatum. »

12 ET EDIFICIUM QUOD ERAT SEPARATUM. — Alii vident qui intelligunt totum spatium templi cum suis thalamis et ceteris appendicibus, dicitur « separatum, » quia in eo divisum et separatum erat Sanctum a Sancto sanctorum. Hoc ergo vident fuisse latum cubitos 70, quos ita colligit Maldonatus: Sanctum sanctorum habebat 20 cubitos latitudinis, murus 6 cubitos inferne: erat autem duplex: alter meridionalis, alter septentrionalis: sunt 12, qui additi ad 20, efficiunt 32. Cubiula inferiora 4 habebant cubitos: erant autem duo cubiculorum ordines, unus in uno latere, alter in altero: sunt ergo 8 cubiti, quos adde ad 32 habebis 40. Murus cubiculorum forinsecus erat latus 5 cubitos, unus ex uno, alter ex altero latere: sunt 50. Spatium quod relictum erat inter cubiula et murum, qui Sanctum sanctorum circumdabat, quinos utrinque habebat cubitos: sunt 60. Murus Sanctum sanctorum ambiens quinos etiam utrinque cubitos habebat: sunt 70: « Et longitudo ejus nonaginta cubitorum; » scilicet, vestibulum Sanctuarii 14 cubitos habebat latitudinis, cap. xi, 49; murus autem erat latus 5 cubitos, cap. xl, 48: sunt 46. Habebat autem Sanctuarium 40 cubitos longitudinis, ut patet vers. 2: sunt 36. Sanctum sanctorum viginti cubitos habebat longitudinis, vers. 4: sunt 76. Murus Sancti sanctorum versus Occidentem latus erat 5 cubitos: sunt 81. Thalami infimi 4 erant cubitorum: sunt 85; et spatium quod relictum erat inter thalamos, et alterum murum, erat 5 cubitorum: sunt 90. Quibus si addas 5 cubitos, quos habebat murus templum circumdans ex una parte, et totidem ex altera, efficies 100 cubitos, quos dicit vers. 13, 14, 15, totum templi circuitum in quadrum habuisse. Huc usque Maldonatus. Sic et Vatablus.

Secundo et melius, Vilalpandus: Edificium, ait, separatum, vel, ut hebraice est מנמח *munmach*, id est praecium (Chaldaeus vertit *conceptum*; Septuaginta, *reliqua*), vocat edificium cellarum, sive cubiculorum et oratoriorum jam dictorum templo adhaerentium. Hoc enim recte vocatur מנמח *munmach*, id est edificium constans variis partibus inter se connexis et colligatis. Hebraice ad verbum est, *edificium quod erat ante faciem separati*, id est templi: Noster vertit, « separatum, » quia tam edificium hoc cellarum a templo, quam templum ab ipso edificio erat separatum. Separatum enim est relativum equiparantive: separatum enim est separati separatum. Porro mare vocat Occidentem; Judaeis enim mare Mediterraneum est ad Occidentem. Sensus ergo est, « et edificium, quod erat separatum, » id est edificium cellarum quod erat locus orationis, quodque a latere meridiano et aquilonari templi exstructum erat, latum erat,

2 est extendebatur ab Oriente in Occidentem, cubitos 70.

PARIES AUTEM EDIFICII QUINQUE CUBITORUM, etc., — id est hujus aeterni edificii paries, qui domum undique cingebat, latus erat, vel crassus, 5 cubitos; longus vero, id est altus, cubitos 90.

13. ET MENSUS EST DOMUS LONGITUDINEM CENTUM CUBITORUM, ET QUOD SEPARATUM ERAT EDIFICIUM, etc., LONGITUDINIS CENTUM CUBITORUM. — T³ est significat, id est, aiant Lyranus et Vilalpandus; domus enim idem est quod *edificium separatum*. Sensus est, *q. d.* Mensuras domus, sive edificii cellarum, quas haec tenus per partes dimensus fuerat Angelus, eas nunc in unam summam colligit, easque longitudinem ab Oriente in Occidentem centenario, id est perfecto, numero cubiculorum definit. Nam ipsa domus longitudo, et orationis locus, et parietes, omnia simul sumpta longitudinem complent centum cubitorum.

Hoc centum cubitos per partes collegi, vers. 12, ex Maldonato. Eadem enim edificii hujus, quae templi, cui adhaerebat, erat mensura.

14. LATITUDO AUTEM ANTE FACIEM DOMUS, etc., CENTUM CUBITORUM. — id est et platea quaedam, quae jacebat ante eximium hoc edificium separatum, Orientem respiciens, longa erat cubitos 100; hujus vero plateae longitudinem, vers. 20, viginti cubitis definiit.

Hae pauca e multis: aveo enim ex implexis hisce mensuris, et spinosis symmetriis me, aequae ac lectorem expedire, ac eas architectis (ad quos proprie pertinent) relinquere: qui plura volet, consulat Vilalpandum.

Nota: Latitudo vocatur platea; graece enim *πλατεα*, unde platea dicitur, significat latum, vel latitudinem. Rursum « contra Orientem, » id est contra atrium interius, quod erat orientali parte, respectu templi.

15. ET MENSUS EST LONGITUDINEM EDIFICII (jam dicti) CONTRA FACIEM EJUS (« ejus, » id est quod erat appositum et oppositum ei): QUOD ERAT MENSURATUM (id est templo: hoc enim significat *μετρηται* *metretai*, id est dixi) AD DOMUM. — Hebraice מנמח *munmach*, id est post illud, id est quod erat postea latus orientale, quod ante mensus fuerat, *q. d.* uno verbo: Mensus est latus orientale, ait Maldonatus. Alii Vilalpandus: putat enim ipse Angelum hic metiri atrium, quod templum circumdabat, vel potius postes et vestibula, quibus atrium triplici ex parte cingebatur.

ETHICAS EX UTRAQUE PARTE CENTUM CUBITORUM. — Quosque, quae vocatur ethicae? Primo, Chaldaeus vertit *angulos*; secundo, Maldonatus, Vatablus et alii putant thalamos, sive exedras et gazophylacia, id est cubiula, vocari ethicas. Hinc aliqui Rabbinii putant ethicas fuisse cubiula in quibus sacerdotes, cum in Sanctum sanctorum ingrediebantur, aut inde egrediebantur, mutabant vestes. Tertio, R. Salomon, et ex eo Lyranus: Ethicae, ait, sunt pilarii qui inseruntur in parietibus

magnorum edificiorum, ad ea fortificandum.

Verum dico ethicae esse vocem Chaldaicam, a radice *פני* *naae*, id est avulsit, abrupti. Unde ethicae vocatur porticus, ut vertit Noster, cap. xlii, vers. 5, quae postibus sive columnis fuit, a muro separata et quasi avulsa videtur: sicuti *gizra* paulo ante vocavit templum, quia separatum, et quasi ab omni alia fabrica avulsum. Ita Vilalpandus. Aut potius, ut S. Hieronymus: « Ethicae, inquit, Romae appellant solaria conaeularum parietibus eminentia, sive maniana, ab eo qui primum ea invenit, quae nonnulli Graecorum *εἰσόδους* vocant. » Haec enim proprie hebraice vocatur ethicae, id est avulsio, id est locus exstans, et quasi a muro domoque avulsus. Haec enim vocari possunt porticus; unde graece *εἰσόδους*, id est exteriores, v exstantes porticus vocantur: quae de causa etiam porticus, quia a muro quasi avulsa, vocatur ethica, ut Noster vertit, cap. xlii, 5.

Sensus ergo est, *q. d.* Mensus est longitudinem porticus Occidentalis, aut potius maniarum, quae respiciebant Occidentale posticum domus, centum cubitis. Erant enim quadrata, eandem habentia latitudinem et longitudinem, scilicet centum cubitorum.

ET TEMPLUM INTERIUS, ET VESTIBULA ATRII, — *q. d.* Alque adeo mensus est templum interius, et atrii vestibula. Ita Vilalpandus.

16. LIMINA, ET FENESTRAS OBLIQUAS, ET ETHICAS IN CIRCUITU PER TRES PARTES. — Repetit quae dixit cap. superiori, ut indicet Angelum ibi parietalem, hic communiter mensum esse omnia per tres partes, id est per tria latera, scilicet ad Meridiem, Aquilonem et Occidentem. Nam ad Orientem, quia in Sanctam sanctorum introitus erat, non poterant esse thalami, nec ethicae, id est eorum porticus.

CONTRA UNUSCUIQUEQUE LIMEN, — *q. d.* Postibus domus singulis respondebant singula limina, vel tabulata singulis tabulatis.

STRATULIQUE LIGNO PER GYRUM IN CIRCUITU, — id est, postes vero domus, vel parastades, operiebantur tabulatis (tabulis cedrinis, inquit Chaldaeus) cubiculorum, in circuitu trium laterum jam dictorum. Ita Vilalpandus.

TERRA AUTEM USQUE AD FENESTRAS. — Richardus Victorinus, lib. *De Templo, Ezech.* cap. xvii, hinc colligit domum ipsam terra sepultam fuisse usque ad fenestras: sed hoc repugnat ornatui domus, et architecturae. Sensus ergo est, *q. d.* A terra usque ad fenestras, supple, tabulatis, et tabulis jam dictis operatae erant ethicae, scilicet usque ad altitudinem 25 cubitorum. Vel, et solidius, *q. d.* Parietes erigebatur usque ad fenestras domus, quae super altitudinem 25 cubitorum aperiebantur in pariete meridiano et aquilonari. Ita Septuaginta, Chaldaeus, Hebraei, Vilalpandus et alii.

ET FENESTRAE CLAUSE, — *q. d.* Fenestrae vero templi, quae super hujusmodi pariete aperiebantur, ab eodem ita abscondebantur, ut ex atriorum pa-

vimento inferiori videri non possent. Rursum, « fenestras clausas super ostia, » *q. d.* Et fenestras clausas triplici operimento, scilicet cancellis, valvis et aulis, aperiebantur super altitudinem ostii orientalis domus.

17. ET USQUE AD DOMUM INTERIOREM, ET FORINSECUS PER OMNEM PARIETEM IN CIRCUITU, INTRINSECUS ET FORINSECUS AD MENSURAM, — *q. d.* Aperiebantur, inquam, fenestras loco et modo jam dicto, per parietes exterioris domus usque ad parietem interioris: nam in interiori (quæ in Sancto sanctorum, ut mox dicam) nullæ erant, atque in eadem altitudine procurebant, tum in parte interiori domus meridiana et æquilonari, tum in exteriori costarum et cubiculorum. Vel « intrinsecus, » id est in interiori domo Sancti sanctorum; et « forinsecus, » id est in exteriori Sancti, ad mensuram operiebantur omnia tabulis ejusdem mensuræ, in quibus fabricati, id est insculpti, erant Cherubim et palme, ut sequitur. Ita Vilalpandus.

Quæres, quales fuerint hæ fenestras, et cur vocentur oblique? Respondent R. David et Isidorus Clarus, fuisse fenestras introrsum angustiores, extorsum vero latiores.

Secundo, alii passim censent eas extorsum fuisse angustiores, introrsum latiores: inde dicuntur obliquæ, tum quia declives erant, tum consequenter quia per eas lumen non rectum ingrediebatur, sed obliquum et declivum. Ita censent Beda, lib. *De Templo*, cap. vii, Angelonus, Cajetanus et Abulensis, III *Reg.* vi, 4, Richardus Victorinus, Lyranus, Vatablus, Maldonatus hic, Ribera, lib. I *De Templo*, cap. xiii. Verum Angelonus et Abulensis affirmant non dici obliquas, eo quod revera essent oblique, sicut exigue fenestras quæ fiunt in quibusdam arcibus, sed quod, cum essent introrsum latiores, linee laterum illarum non erant parallele, sed a se invicem semper elongabantur, sicut latera trianguli. Ita enim exponit Abulensis, et addit: « Istud autem fit ad hoc, ut lux multa intret per illas; quod non fieret, si essent fenestras æquales intus et extra. Causa hujus est, quod radii solis venientes ab extra intersecant se in superficie fenestras, ubi est locus strictior, et deinde dilatantur, et intrat lux in domum per modum pyramidis eversæ. De quo patet libro I *Perspectivæ communis*, propositione vi, et sic fiunt fenestras communitur in Ecclesiis et aliis domibus. »

Probatur hæc sententia, primo, quia hoc significat vox obliquas; secundo, quia pro obliquas, III *Reg.* vi, 4, in Hebræo est *סוכות שקופים* *sookuphim atumim*, id est *aperitas clausas*, quia scilicet interior erant late et patule, exterius angustæ, ut pene clausæ viderentur. Non enim omnino clausæ erant: sic enim non fuissent fenestras. Clausas ergo idem est quod angustas, ut explicat Pagninus. Unde Chaldaicus vertit: *Aperitas intrinsecus, et clausas forinsecus*; et Septuaginta vertunt: *Fenestras cancellatas occultas*.

Tertio, quia S. Hieronymus id docet verbis citatis in cap. i, 16, ubi hæ fenestras ex Symmacho vocat *σκαλας*, quod lumen instar sagitte transmitteret. Porro hæ fenestras cancellis quibusdam transversis in modum retis erant obductæ, et quasi clausæ: ideo enim hebraice vocantur *atumim*, id est clausæ. Id clare docent Septuaginta, qui III *Reg.* vi, 4, vertunt: *σκαλας διδραμοειδεις κρυπτας*, id est *fenestras reticulatas occultas*, et sic vers. 16, *σκαλας διδραμοειδεις*, id est *fenestras reticulatas, sive cancellatas*. Ubi S. Hieronymus: « Fenestras, inquit, factæ erant in modum retis instar cancellorum, ut non speculari lapide, nec vitro, sed lignis interrasilibus et vermiculatis clauderentur (pro quibus in Hebraico obliquas fenestras habet), quæ in tribus tantum erant partibus templi, ad dexteram scilicet et ad sinistram, et post tergum. Orientalis enim pars non habebat fenestras; quia ipse introitus clarum immittitbat lumen intrinsecus, et cuncta interiora templi januarum lumine complebantur, ita ut per singulas fenestras et cancellorum foramina intra quis posset aspicere. » Ita Ribera et Vilalpandus in cap. xi. *Ezech.*, ubi addit « obliquas » dici, eo quod eorum anguli obliqui essent, non recti, uti sunt in reti et in cancellis transversis: rursum dicit *σκαλας*, quod in modum cuspidis sagittæ foramina hæc acuminarentur. Harum ichnographiam claram exhibet Vilalpandus in tabula post pag. 144.

Mystice fenestras templi (ut ait Beda cap. vii) doctores Ecclesie sunt, qui, dum fidei mysteria, et facienda docent, per eos lux ad reliquos ingreditur. Ideo dictum est *Matth.* cap. v: « Vos estis lux mundi. » Fenestras oblique sunt eodem autem: quia nimirum necesse est ut quisquis jubat supernæ contemplationis vel ad momentum pereperit, mox sinum cordis amplius castigando dilatet, atque ad majora capessenda solerti exercitatione præparet. Sunt etiam introrsum latiores, quia, etsi magna latitudo charitatis cerni in eis debet exterius, major intus debet in corde fervere. In corpore Christi fenestras interpretari possumus vulnera, quæ magnam ostendunt charitatem, multo tamen major erat in ejus corde intus. Christus enim immense amabat Deum Patrem, tum quia clare perspicebat immensam ejus pulchritudinem, dignitatem, amorem atque tributa divina; tum quia immensum ejus in se amorem cernebat, quo humanitatem suam ad unionem hypostaticam cum Verbo exegerat, omnibusque sapientie, gratiarum et virtutum donis mire decorarat. Et quia immense amabat Patrem, immense amabat et homines, utpote pro quibus Deus Pater ejus humanitatem ita exegerat et decorarat, volebatque ut Christus pro eorum salute hæc omnia expenderet, ac tormenta et mortem crucis subiret. Immensus ergo hic Christi in Deum amor, indeque ad nos reflexus, mortis crucisque Leonis limitari non potuit. Sicut enim semel mortuus est, ita milles mori et crucifigi voluit;

si id Pater jussisset: ac ut omnium hominum causa mortus esset; sic unius hominis causa mori paratus erat, ad idque abundantissimum et promptissimum habebat amorem: atque non tres tantum horas, sed usque ad diem iudicii in cruce pendere, ibique laboribus et doloribus confici, si id Pater postulasset, cupivisset, et ad hoc reipsa præstandum viros superabundantes amor hinc ipsi subministrasset. Hinc ipse stitebat crucem et mortem, omnesque dies quibus illa differebatur. Hoc est quod ait, *Lucæ* xii: « Baptismo habeo baptizari, et quomodo coarctor usque dum perficiatur? » Pelagus ergo amoris Christus intra viscera ocluserat, enjus exiguis tantum rivulus per vulnera nobis monstravit. Hoc est exemplar amoris, quod nobis imitandum et rependendum proposuit Christus: de quo docte et pie disserit noster Bernardinus Rossignolus, lib. *De Disciplina Christianæ perfectionis*, lib. V, cap. xxvi.

Erant autem fenestras in tribus lateribus templi, id est in omnibus, præterquam in Orientali, et in omnibus conditionibus, quia omnium conditionum hominum lumine solis justitie indigent, quod per doctores Ecclesie, et per spirituales viros diffunditur. Latus Orientale, quia magnam habet januam, et Orientis solis radiis plenissime perfunditur, fenestris non indiget; quia pars illa Ecclesie, quæ plene a Deo illuminatur in beatitudine, non necesse habet ab hominibus doceri. Hinc de ea dicitur *Apoc.* xxxi: « Et civitas non eget sole, neque luna, ut luceat in ea; nam claritas Dei illuminavit eam, et lucerna ejus est agnus. » Denique fenestras erant tantum in atrio et Sancto, non in Sancto sanctorum; hoc enim undique clausum et opacum erat sine fenestris, idque quia Deus, id est Angelus vice Dei in assumpto ex aere corpore sedens, et respondens in propitiatorio, a Pontifice ingrediente Sancta sanctorum videri volebat. Est enim caligo et nubes latibulum ejus, unde Pontifex vocem loquentis audiebat, sed speciem aut formam nullam cernebat, ut dicitur *Num.* vii, 89. Ita docent Abulensis, *Enochi* xvi, Quæst. xxiii, Vilalpandus hic, cap. xxxiv, et alii.

18. ET FABREFACTA CHERUBIM ET PALME: ET PALMA ERAT INTER CHERUB ET CHERUB, — *q. d.* In parietibus templi insculptæ erant effigies Cherubim et palmarum, ita ut alterne succederent imago Cherub et imago palme, atque quisque Cherub esset inter duas palmas, et quæque palma inter duos Cherubim. Parietes ergo alternis Cherubinis, et palmarum spatulis, quasi coronis exornabantur.

Causam dat Alcazar, *Apoc.* iii, 12, not. 4, quod templum a Salomone erectum sit Deo victori, ob eximias victorias, quas ejus pater David Dei ope et ductu de hostibus reportaverat. Constat hoc I *Paral.* xxvi, 27, et cap. xxix, 11, ubi David, ejusque duces dicuntur obtulisse spolia bello capta ad fabricam templi, dicente Davide:

« Tua est, Domine, magnificentia, et potentia, et gloria, atque victoria, et tibi laus. » Sic Philippus II, Hispanie rex, angustum illud S. Laurentii templum edificavit ob victoriam quam S. Laurentii die festo, et ipsius patrocinio consecutus fuerat. Nam Cherubini (id est juvenes alati), æque ac palme victoriarum sunt symbola, uti videre est in antiquis sculpturis et numismatibus; æque Romani et Greci a Salomone et Hebræis mutuati videntur. Nam, cum constet palmam oriundam esse ex Judæa et Phœnicia (ideoque in antiquis nummis, ubi Judæa effligitur, palma velut ejus nota et insigne additur), dubitandum non videtur quin ex exemplo Salomonis depromptum sit, ut palma pro victorie signo ponatur ab ethnicis, atque ut in certaminibus victori daretur palma.

Quod autem simulacrum Victoria effingeretur altera manu palme, altera oleæ ramum præferens, id etiam ex eodem templo derivatum videtur; quia in eo frequentes erant palmarum et oleæ frondium effigies.

18. ET FABREFACTA CHERUBIM ET PALME: FACIEM HOMINIS JUXTA PALMAM EX HAC PARTE, ET FACIEM LEONIS JUXTA PALMAM EX ALTRA PARTE. — Quotenas facies habebant Cherubim, uti vidimus cap. i, in statua separata; sed in pariete plano insculpti duas tantum facies ostendebant, scilicet hominis et leonis: quia duæ aliæ facies, scilicet aquilæ et vituli, intercipiebantur et abscondebantur ab ipsa planitie parietis. Fuit enim hæc Cherubiorum dimidiata sculptura (quam Galli *dem-taille* vocant), in qua necesse est ut multe partes occultentur, nec appareant: quia figure imperfectæ sunt, et ex parte exstantes, reliqua vero parte in plano parietis absorbetur. Cum ergo aquilæ facies in editiori parte capitis exstaret, facile fuit illam in ejusmodi cælestura abscltam remanere: eam enim solum vultus partem ars eminentem sive exstantem reliquit; que satis erat ut inspicit, et ex ea cognosci posset, superioris capitis parte imperfecta sive abscondita relicta. Secundo, ut leonis facies cernebatur, necesse fuit Cherubinum ex latere, sive obliquum figurari. Quare eo ipso quod humanam faciem, et leonis vultum monstraret, necessario erat vituli facies obtegenda, inquit Alcazar, *Apoc.* iii, 7, not. 12.

Mystice S. Hieronymus: « Cum ingressi (ait) sumus Sancta sanctorum, et vitia mortificamus, indigemus facie hominis et leonis, id est prudentia et fortitudine. » Hinc patet Cherubinis habuisse plures facies proprie dictas. Nam unum convertebant ad palmam unam hinc, et alteram ad aliam palmam inde: non ergo facies leonis erant jubæ, nec facies aquilæ erant alæ, nec facies vituli erant ungulæ, ut volunt Prado et Vilalpandus. Leo enim tam habet jubas in pectore quam in tergo.

PER OMNEM DOMUM IN CIRCUITU. — Ita ut in sanctorum octo numerarentur Cherubini in quatuor parietibus, quatuor in Sancto sanctorum ar-

Oriente ingredientium in ea de atrio exteriori. 10. In latitudine periboli atrii, quod erat contra viam orientalem in faciem aedificii separati, et erant ante aedificium gazophylacia. 11. Et via ante faciem eorum juxta similitudinem gazophylaciorum, quae erant in via Aquilonis: secundum longitudinem eorum, sic et latitudo eorum: et omnis introitus eorum, et similitudines, et ostia eorum. 12. Secundum ostia gazophylaciorum, quae erant in via respiciente ad Notum: ostium in capite viae: quae via erat ante vestibulum separatam per viam orientalem ingredientibus. 13. Et dixit ad me: Gazophylacia Aquilonis, et gazophylacia Austri: quae sunt ante aedificium separatam: haec sunt gazophylacia sancta: in quibus vescentur sacerdotes, qui appropinquant ad Dominum in Sancta sanctorum: ibi ponent Sancta sanctorum, et oblationem pro peccato, et pro delicto: locus enim sanctus est. 14. Cum autem ingressi fuerint sacerdotes, non egredientur de Sanctis in atrium exterius: et ibi reponent vestimenta sua, in quibus ministrant, quia sancta sunt: vestienturque vestimentis aliis, et sic procedent ad populum. 15. Cumque compleret mensuras domus interioris, eduxit me per viam porta, quae respiciebat ad viam orientalem: et mensus est eam undique per circuitum. 16. Mensus est autem contra ventum orientalem calamo mensurae, quingentos calamos in calamo mensurae per circuitum. 17. Et mensus est contra ventum Aquilonis quingentos calamos in calamo mensurae per gyrum. 18. Et ad ventum australem mensus est quingentos calamos in calamo mensurae per circuitum. 19. Et ad ventum occidentalem mensus est quingentos calamos in calamo mensurae. 20. Per quatuor ventos mensus est murum ejus undique per circuitum, longitudinem quingentorum cubitorum, et latitudinem quingentorum cubitorum dividendum inter Sanctuarium et vulgi locum.

4. ET EDUXIT ME IN ATRIUM EXTERIUS. — Propheeta ex atrio interiori, ubi ejus dimensionem et ornatum contemplatus fuerat, deductus est ab Angelo in exterius, scilicet, in ejus porticum, et atria, et ambulacrum ad Occidentem extensum, hinc atque illinc cinctum gazophylaciis, id est, exedris. Gazophylacium enim vocat ordinem gazophylaciorum omnium. Ita Vilalpandus. Alii per atrium exterius intelligunt feminarum: hoc enim exterius erat, respectu atrii virorum, quod erat interius. Alii, ut Maldonatus, putant atrium virorum vocari exterius. Verum jam dixi cap. xl, atrium exterius vocari atrium sive templum laicorum: interius vero esse sacerdotum, quia erat vicinum templo, puta Sancto.

CONTRA SEPARATUM AEDIFICIUM. — Hebraice contra *חגגתו* *haggatru*, id est, contra separatam: significat templum, de quo cap. praeced. vers. 42.

ET CONTRA EDEM VERGENTEM AD AQUILONEM, — id est, contra gazophylacium, vel porticum gazophylacia templo adherentia ex parte Aquilonis.

2. IN FACIE LONGITUDINIS, CENTUM CUBITOS OSTII AQUILONIS: ET LATITUDINIS QUINGENTAGINTA CUBITOS, — *q. d.* Haec porticus habebat centum cubitos longitudinis, et 50 latitudinis.

3. CONTRA VIGINTI CUBITOS ATRII INTERIORIS, — id est, castellum, vel quadrata porticus, de qua sequitur hoc eodem versu, ex qua aditus patebat et in ambulacrum, et in exedras praedictas, respiciebat ex altero latere plateam viginti cubitorum, quae erat inter vestibulum et atrium sacerdotum, et quae undique domum cingebat. Aliter haec

explicat Maldonatus et alii. Varii enim varias hinc sibi hujus fabricae ideas formant.

ET CONTRA PAVIMENTUM STRATUM LAPIDE ATRII EXTERIORIS, — id est, respiciebat ex altero latere porticum, quae in atrio Aquilonari occidentalis erat.

Nota: Pavimentum stratum lapide vocat porticus inferiores: haec enim stratae erant lapide vivo, ut nec restatis pulvere, nec luto Litemis sacerdotum vestigia polluerentur, ait S. Hieronymus. Quod mystice explicans subdit: «Unde et Dominus ascensus ad Patrem, Apostolorum lavat pedes, ut mundatis purgatisque vestigiis, scandant regna colorum; et imperat Apostolis, ut in quaecumque ingressi fuerint civitatem, et non susceperint eos, exculant pulverem pedum suorum, quo scilicet nihil numerum terrenorum ab eis apud se remanere patiantur.»

UBI ERAT PORTICUS JUNCTA PORTICUI TRIPLICI. — Erat castellum, vel porticus quadrata, quae erat in medio porticum, trium scilicet, Occidentalis, Aquilonaris et Meridiane.

4. VIE CUBITI UNUS, — spatium cubiti unius. Ita Hebraeus; sed Romana et alii legunt, ad interiora respiciens via cubiti unius. Sensus est, *q. d.* Deambulatio media lata erat decem cubitis ad parietem, sed ultra utrinque adhuc habebat viam et spatium unius cubiti, vel exstabat adhuc uno cubito. Ita Vilalpandus.

5. UBI ERANT GAZOPHYLACIA IN SUPERIORIBUS HUMILIORA. — Exedrae, sive cubacula superiora humiliora erant quam inferiora. Ab his enim sustineri debebant; sicut arbor, ait Vitruvius lib. V,

cap. i, quo altius crescit, eo fit gracilior semper. Sic tropologice quanto quis fit excelsior, tanto debet fieri humilior, ut cum Paulo dicat: «Ego enim sum minimus Apostolorum, qui non sum dignus vocari Apostolus,» 1 Cor. cap. xv, 9. Ita S. Hieronymus.

QUIA SUPPORTABANT PORTICUS, QUAE EX ILLIS EMINEBANT DE INFERIORIBUS, ET DE MEDIIS AEDIFICII, — id est, quia columnae meridiane, quas supportabant et fulciebant ipsae porticus intimae, eminebant ex ipsis, vel praeter ipsas porticum postibus, id est, contraiores surgebant, quam postes inferiores, et supremae columnae adhuc exiliores atollebantur quam meridiane: quales videre est in Collegio Romano Societatis Jesu a Gregorio XIII aedificato, in quo mira est peristylorum superiorum cum inferioribus symmetria. Ita Vilalpandus. Inferiores enim erant quasi fundamenta superiorum: et solent fundamenta latiora esse; quae vero his superaedificantur, sursum arctari.

6. TRISTEGA ENIM ERANT, — id est, tria quasi tabulata erant per triplicem columnarum ordinem: sive tres erant contignationes, trabeationes et columnationes ex triplici columnarum serie, una alteri supposita, subordinata et substructa.

ET NON HABEBANT COLUMNAS, — scilicet superiora caenacula.

PROPTEREA EMINEBANT. — Hebraeus: Propterea deorsum est supremis, praeter inferioribus et mediis a terra, *q. d.* Necessae fuit cubacula superiora esse humiliora inferioribus, quia columnae eorum, vel pilae erant contraiores, quam inferiores columnae; et ideo sicut detractum est aliquid superioribus de crassitie columnarum inferiorum, sic necesse fuit detrahi aliquid de altitudine in secundo ordine, et tertio. Ita ergo videntur hi tres ordines columnarum dispositi, ut licet ordo inferior columnarum nulla habuerit gazophylacia, sed fuerit totus in postes et columnas tributus, ac perlabilis undequaque: tamen ordines superiores, nempe medianus et supremus, suas habuerint frontes columnationibus instructas, cum summa symmetria et pulchritudine, et cum ea proportione quam Vitruvius, lib. V, cap. i, exigit, «ut columnae superiores quarta parte minores, quam inferiores constituantur.» Porro videntur fuisse hi «tres ordines lapidum politorum,» de quibus III Reg. vi, 38, sive, ut Chaldaeus vertit, «tres ordines lapidis boni,» id est, pretiosi, puta ex marmore Perio candidissimo, serrato, politissimo et crassissimo, inquit Pineda, lib. V De Rebus Salom. cap. v.

CUBITIS QUINGENTAGINTA. — Hoc non est in Hebraeo nec in Septuaginta, sed additum a Nostro paraphrastico.

7. ET PERIBOLUS EXTERIOR. — «Peribolus» vocatur murus, vel septum, *q. d.* Murus orientalis hujus aedificii longus erat 50 cubitis, sicut et ipsa gazophylacia longa erant 50 cubitis, licet negotio hinc Maldonatus.

8. ET LONGITUDO ANTE FACIEM TEMPLI. — Transit ab exedris aquilonaribus ad meridianas. Metitur ergo latitudinem atrii interioris ab aedificio aquilonari usque ad australe oppositum, centum cubitis.

9. GAZOPHYLACIA HAEC — australia.

10. IN LATITUDINE PERIBOLI ATRII, QUOD ERAT CONTRA VIAM ORIENTALEM IN FACIEM AEDIFICII SEPARATI, ET ERANT ANTE AEDIFICIUM GAZOPHYLACIA. — Loquitur de peribolo, seu muro trium cubitorum, uti asserit Iosephus, qui atrium sacerdotum cingebat, et distinguebat ab atrio laicorum. Loquitur autem de muro australi, *q. d.* Latitudo hujus porticus, et muri meridiani ambientis atrium sacerdotum, cuius adytum et portam dixi spectare Orientem, procedebat versus Occidentem coram latere aedificii separati, id est, templi, dextro; et ante illud latere aedificii sive templi meridianum, erant gazophylacia, sicut a latere aquilonari.

11. ET VIA ANTE FACIEM EORUM JUXTA SIMILITUDINEM GAZOPHYLACIORUM, QUAE ERANT IN VIA AQUILONIS, — *q. d.* Media ambulatio, et exedrae laterales meridiane eadem ratione erant constructae, eadem mensura, qua aquilonares, quas supra descripsi.

SECUNDUM LONGITUDINEM EORUM, SIC ET LATITUDO EORUM. — Non quod latitudo par esset longitudini, sed, *q. d.* Longitudo hujus aedificii meridiani par fuit longitudini alterius aquilonaris; et latitudo hujus par fuit latitudini illius. Est hebraismus.

OMNIS INTROITUS. — Septuaginta vertunt, *exitus*. Nota: Introitus, et exitus hebraice idem est quod forma, ordinatio, dispositio, mensura.

ET SIMILITUDINIS EORUM, — scilicet gazophylaciorum, quae primum mensus fuerat in aquilone. Deinde necesse haec cum versu seq., *q. d.* Sicut similitudines eorum, et sicut ostia eorum, sic erant ostia gazophylaciorum, quae erant in via respiciente ad notum, id est, austrum, hoc est, australia similia erant aquilonaribus.

12. QUAE VIA ERAT ANTE VESTIBULUM SEPARATUM PER VIAM ORIENTALEM INGREDIENTIBUS. — Pro vestibulo hebraice est *גדר* *geder*, id est, peribolus, sive murus separans sacerdotes a laicis, *q. d.* Aedificium hoc australe ascensum habuit a fronte orientali, gradusque ejus duxit in ambulationem mediam superiorem, quae procurrebat Occidentem versus secundam longitudinem periboli elegantissimam, et separantis populum a clero.

13. ANTE AEDIFICIUM SEPARATUM — Ita vocat templum, sive Sanctum, et Sanctum sanctorum, quia erat separatam ab atrio: hebraice enim est *גשר*, uti jam saepius dixi.

14. APPROPINQUANT AD DOMINUM IN SANCTA SANCTORUM, — id est, in atrium, et templum sanctissimum; quia scilicet intrant Sanctum, et sic appropinquant Sanctum sanctorum.

IBI PONENT SANCTA SANCTORUM, — id est, carnes sanctissimas Deo immolatas, scilicet partes illas,

que sacerdotibus Deo consecratis et sanctificatis ex lege a Deo deputate sunt.

Quam autem ingressi fuerint. — *q. d.* Sacerdotes in Sancto sanctorum, id est suo atriis sanctissimo, scilicet in suis zophylaciis comedent carnes Deo oblatas, sicutque consummabunt sacrificium, tumque eodem loco vestes sacras deponent, assumentque suas communes, quibus ad populum egredientur in atrium Israel exterius.

Nota quare voluit Deus sacerdotes a populo loco et religione, aeterni et coli!

46. MENSUS EST AUTEM CONTRA VENTUM ORIENTALEM. — Metitur autem extimum atrii Israel quater per quatuor latera, incipiendo a quolibet latere, asseritque quodlibet latus habuisse in longitudine quingentos calamos. Ita S. Hieronymus, Lyranus, Maldonatus et alii. Contrarium sentit Vilalpandus, ac licet Angelum hic metiri non singula latera seorsim, sed omnia, sive totum circuitum simul, idque quater; quia a quolibet latere vicissim incipit eum dimetri. Censet ergo ipse totum muri circuitum fuisse tantum quingentorum calamosum. Favet versus ultimus, ubi totus concludi videtur quingentis calamis. Porro calamos hosce ipse per partes subducit pag. 380. Verum aliud exiti ipse planus textus litteræ, que singula latera per partes ordine dimetitur. Et quorsum, quæso, idem quater dimetiretur? Ita passim Interpretæ.

Porro murus hic dividebat Sanctum a profano, ut dicitur versu ultimo. Faciebat enim peribolum circa templum, qui et ipse sacer erat, sicut nunc cœmeteria, que templis adherent, ait Maldonatus.

CALAMO MENSURA. — id est maximo calamo, qui sex cubitos habebat, cum vulgaris non haberet nisi cubitos quinque; erat ergo hic calamus sacer.

QUINGENTOS CALAMOS. — id est sex mille cubitos habebat quodlibet latus quadrati; totus ergo murus, sive totum quadratum habebat in circuitu bis mille calamos, id est duodecim millia cubitorum. Ita Maldonatus.

Quocirca videtur hic alius murus (magis extrinsecus) a muro, qui cingebat atrium Israelis in templo Salomonis, describi. Illud enim atrium erat 500 cubitorum tantum: hic vero peribolum dicitur fuisse 600 calamosum, idque a quolibet latere. Murus autem sacer (de quo hic agitur) continet sex milia. Illipsum figurare videtur ex capite sequenti, vers. 42, ubi totum templi et fabricæ hujus ambitum concludens, ait: «Ista est lex domus in summitate montis: omnis finis ejus in circuitu Sanctum sanctorum est;» pro quo ex Hebræo vertunt Septuaginta: «Ita est descriptio domus in vertice montis, et omnes termini ejus in circuitu Sancti sanctorum. Clarior vero Natanael; Lex domus hujus hæc est, totus terminus ipsius erit in montis vertice, et circumposita quoquoersus sacra Sancta. Ergo peribolum hic extimus non tantum verticem montis, sed et circumposita per quatuor mundi plagas ambiebat.

Simili modo, cap. xlv, 3, longe majorem dat peribolum et ambitum templo. Habet enim viginti quinque milibus calamosum circumscribi locum sacerdotum; et in eo edificari templum. Ait enim: «Et a mensura ista mensurabis longitudinem viginti quinque millium, et latitudinem decem millium, et in ipso erit templum sanctumque sanctorum.»

20. PER QUATUOR VENTOS, ETC., LONGITUDINEM QUINGENTORUM CUBITORUM. — Nota: hic in Hebræo non est cubitorum, sed ex præcedentibus subintelligi et repeti debet calamosum. Ita S. Hieronymus, Lyranus, Maldonatus et alii; unde textus Bibliorum in Glossa ordinaria, et in aliis nonnullis codicibus, omittit *cubitorum*, et legit tantum *quingentorum*, supple, calamosum, qui precesserunt. Tamen ergo *cubitorum* omittendum videtur, vel corrigendum *calamosum*. Est enim hoc versu repetitio et quasi generalis complexio quatuor præcedentium dimensionum, quatuor versus præcedentibus comprehendensuram.

Aliter Vilalpandus qui hic se torquet, ut eum non capiam. Vult enim tueri vulgo tritam lectionem *cubitorum*, quam habent et Septuaginta, ac prout dicitur vers. 45, usque ad 49, putat describi murum unum 500 calamosum, hoc versu vero ultimo alium 500 cubitorum, quod intuenti textum parum probabile videtur. Sic et Pineda, lib. V *De Hebræis Salm.* cap. v, putat hic mensurari atrium extimum Gentium, non intimum Israel.

Sed audiamus S. Hieronymum, ingenue et candidè sic profitemem: «Illud autem, inquit, quod per simplicitatem interpretationis (dum parum attendimus celeritate dictandi) et Septuaginta habet et nostra translatio: Murum ejus undique per circuitum longitudine quingentorum cubitorum, et latitudine quingentorum cubitorum, Hebræus sermo non continet; sed simpliciter, longitudinem quingentorum, et latitudinem quingentorum, ut subaudiatur calamosum: sicuti quarto supra dictum est, ad orientalem ventum, et ad aquilonem, et ad austrum, et ad mare quingentis calamis murum partium singularum ab eo qui tenebat calamosum fuisse dimensum.» Quid clarior? Mystice deinde S. Hieronymus, numerum quingentarium refert ad remissionem omnium peccatorum, puta ad Pentecosten.

Symbolice ergo, quingentesimus numerus significat quietis perfectionem, quia fit ex quingenario decies multiplicato. Quingentesimus autem requiem, denarius perfectionem significat. Audi S. Gregorium, lib. I *Moralium* cap. xv, ad illud Job 1, fuerunt Job «quingenta juga boum, et quingente asinae.» In quingenario, inquit, numero, qui septem hebdomadibus ac monade addita impletur, requies designatur, denario autem summa perfectio. Quia ergo fidelibus perfectio quietis promittitur, quasi quingenario decies ducto, ad quingentesimum pervenitur.

Porro quod quingentesimus remissionis et in-

dulgentiæ teneat sacramentum, non solum vetus Scriptura docet, sed etiam Christus qui, *Luc. vii*, dum remissionis et indulgentiæ parabolam edoest, debitores introducit, unum 500, alterum 500 denariorum.

INTER SANCTUARIUM ET VULGI LOCUM. — Id est inter atrium Israel, quod sanctum erat, utpote populi templum, «et locum vulgi,» id est Gentilium, quod profanum erat, vel, ut Maldonatus, «locum vulgi,» id est urbem, ut scilicet murus

hic divideret locum sanctum a gentilibus, et ab urbe. Declarat usum muri, quod scilicet ad nos circumcirca templum cingebat, ut locum sanctum a profano distingueret et separaret. Nam quicquid intra murum illum erat, sanctum erat: unde et templum subinde vocatur, ut cum Christus vendentes et ementes e templo eiecisse dicitur, *Joan. ii*, 15: non enim erat ipse in templo, id est in Sancto, sed in hoc exteriori peribolo, puta atrio, non sacerdotum, sed laicorum. Ita Maldonatus.

EXPOSITIO MYSTICA

TOTIUS FABRICÆ EZECHIELIS EX LYRANO.

Lyranus, in fine Comment. in *Ezechielem*, notat S. Gregorium in expositione mystica hujus templi, quam recensui cap. xl, per varia et diversa accipere idem. Nam et per montem super quem ductus est Propheta, accipit Christum, et per virum mensurantem edificium, item per portam, et alia plura accipit eundem Christum. Conventus enim, inquit Lyranus, exponitur visio, si per diversas partes et similitudines accipiantur diversa. Quare ipse diversa diversis sigillatim applicans, totam hanc fabricam a cap. xi. hucusque descripiam ita explicat: «In Ecclesia, ait, que est congregatio fidelium, duplex est regnum. Ucum quantum ad spiritualia, et hoc designatur per edificium templi; aliud autem quantum ad temporalia, et hoc designatur per divisionem terre et edificium civitatis circa finem libri; utrumque tamen regnum est a Deo. Ideo dico cum B. Gregorio, quantum ad hoc, quod per montem in quo Propheta dicitur dimissus vel positus supra, cap. xl, intelligitur Christus, de quo scribitur *Dan. ii*: Lapis, qui percuterat statuum, factus est mons magnus, et implevit universam terram: quod exponitur de Christo a doctoribus hebraicis et latinis. Super istum autem montem fundatur Ecclesia, sicut ipse dicit *Matth. xvi*: Super hanc petram edificabo Ecclesiam meam, id est super me, et hoc quantum ad duplex regimen Ecclesiæ predictum. Et sicut patet ex præcedentibus, primo agendum est de edificio spirituali, quia primo describitur in præcedentibus ipsum templum: circa cujus edificium describitur triplex murus, scilicet exterior, medius et interior. Per exteriorum vero qui circumdat omnia edificia, intelligitur protectio seu custodia divina omnia complectens; de quo muro dicitur, *Isai. xxvi*: Urbs fortitudinis nostre, Saluator ponetur in ea murus, etc. Per murum vero medium intelligitur custodia seu protectio angelica, que includitur sub divina, unde dicitur, *Psal. cxxix*: Montes in circuitu ejus, id est Angeli, ut dicit Glossa

Augustiniana, qui sunt in circuitu Ecclesiæ per modum muri. Per murum autem interiorum, qui est minoris ambitus, intelligitur protectio seu custodia humana per prælatos Ecclesiæ et eorum ministros, que minoris efficiæ est quam angelica. De hoc autem muro contra malos prælatos dicitur supra *xiii*: Non opposuisti vos murum pro domo Domini. Intra muros istos est ingressus et tribus partibus, per quas intelliguntur tres partes terre habitabilis, Asia, Africa et Europa, e quibus ingressi sunt Ecclesiam multi per susceptionem Fidei et Sacramentorum, et ingrediuntur de presenti, et ingrediuntur de futuro. De istis vero tribus terre partibus dicitur *Jerem. xxii*: Terra, terra, audi sermonem Domini. De quibus tribus terre partibus plures audierunt sermonem Apostolorum aliorumque Christi discipulorum cum effectu credendi. Ex qualibet autem parte trium partium dicitur sunt tres porte in tribus muris ex opposito se respicientes: per quas significatur tres gradus vel status venientium ad fidem, scilicet incipientium, qui designantur per portam exteriorum sive primam; proficientium, qui significantur per mediam vel secundam; perfectorum, qui designantur per tertiam vel interiorum. De portis istis dicitur *Psal. lxxxvi*: Diligit Dominus portas Sion super omnia tabernacula Jacob. Per tabernacula Jacob intelligitur status vel gradus fidelium tempore legis Mosaicæ, per portas Sion status vel gradus fidelium tempore legis Evangelicæ, que dicitur lex amoris, lex autem vetus lex timoris: propter quod porte Sion bene dicuntur prædilectæ. In portis autem exterioribus non sunt edificia magna, sed quedam domuncula super eas edificata, ut supra dictum est: per quod designatur quod status incipientium est adhuc notabiliter imperfectus. In portis autem mediis et in interioribus sunt edificia pulchra, ad designandum quod proficientes et perfecti habent majorem perfectionem; perfecti jam actu, proficientes in potentia actui propinqua, ad quod de-

signandum ad portas medias est ascensus per septem gradus tantum, ad interiores vero seu tertias est ascensus per octo gradus. Habet autem quilibet sex portarum vestibulum, porticum, duas frontes, et sex thalamos. Per vestibulum precedens porticum intelligitur gratia preveniens, de qua dicitur *Psal. LVIII*: Misericordia ejus preveniet me. Misericordia namque Dei et ejus gratia sunt idem. Per porticum vero gratia subsequens de qua dicitur *Psal. XXII*: Misericordia ejus subsequetur me. Vel aliter potest dici, quod per vestibulum et porticum designantur voluntas bona et operatio sancta, de quibus dicit Augustinus super *Jon.*: Praecedat velle, subsequetur perficere. Per duas frontes, quae sunt ad decorem et fortitudinem portarum (propter quod factae sunt ad modum duarum faxellarum ex utraque parte ejuslibet portae), designatur patientia in adversis, quae stabilis hominem ne per impatientiam frangatur: et modestia in prosperis, quae tenet hominem ne per superbiam elevetur. De istis duabus turrellis dicitur *Psal. CXXI*: Fiat pax in virtute tua, et abundantia in turribus tuis; nam per patientiam in adversis, et per modestiam in prosperis acquiritur et conservatur abundantia omnium divinarum beneficiorum in nobis. Per thalamos autem, in quibus homines dormiunt et quiescunt, intelligitur pax. Unde *Psal. IV*: In pace in idipsum, dormiam et requiescam. Est autem duplex pax, scilicet interna et externa; ideo dicitur thalami esse hinc et inde ex utraque parte portae, et tres ex una parte, quia pacem internum tria faciunt. *Primum* est conscientia munda, *Eccli. XLV*: Homines divites in virtute, pulchritudinis studium habentes, pacificantes in dormibus suis, id est in conscientiis propriis. *Secundum* est amicitia divina. Augustinus, lib. *Conf.*: In quietum est, Domine, cor meum, donec requiescat in te. Et *Psal. CXVIII*: Pax multa diligentibus legem tuam, quae est lex divini amoris. *Tertium* est sufficientia modesta, per quam aliquis est contentus his quae habet, et sic in se pacificatus; de quo potest exponi quod dicitur *Math. V*: Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur. Tales enim filii Dei quodammodo Deo assimilantur, qui non indiget aliquo extra se, sed est sibi sufficientissimus. Similiter ex altera parte portae sunt tres thalami, quia tria faciunt pacem fraternam. *Primum* est humilitas vera, quae in tantum pacifica est, quod facit pacifice habitare cum suo contrario: et hoc est speciale in hac virtute; nam castus non habitat pacifice cum luxurioso, nec justus cum iniquo: sed humilis habitat pacifice cum superbo, quia sicut superbus vult dominari, ita vere humilis subjicit, et sic uterque habet quod querit, et per consequens quiescit. Ideo dicitur *Psal. CXXIX*: Cum his qui oderunt pacem, eram pacificus, id est cum superbis, de quibus dicitur *Prov. XXII*: Inter superbos semper jurgia sunt. *Secundum* est aequitas justa, sine qua nulla societas potest

esse pacifica, sicut patet de societate latronum, qui sunt adversarii justitiae: nisi enim inter se juste dividerent spolia, statim inter eos oriretur discordia; ideo dicitur *Isaia XXXIII*: Erit opus justitiae pax. *Tertium* est taciturnitas debita, quae loquelos clausum, ne prorumpat in verba discordiam seminativa. Unde per oppositum dicitur *Eccli. XXVIII*: Susurro et bilinguis maledictus, multum enim turbabit pacem habentes. De quolibet autem ditorum thalamos potest dici quod scribitur *Deut. XXXIII*: Amatissimus Domini habitabit confidenter in eo, quasi in thalamo morabitur tota die: qui enim Deum vere diligit, in diebus thalams jugiter commoratur. Post expositionem portarum procedendum est ad expositionem gazophylaciorum, quae supra describuntur esse circa pavimentum orientale, et dicuntur esse 30, per quae designatur impletio decem praeceptorum temporibus tribus necessaria, scilicet tempore legis naturae, et tempore legis Moisaicae, et tempore legis Evangelicae. Denarius autem numerus multiplicatus per ternarium, consurgit in tricesimum. Et bene dicitur gazophylacia a *gaza* et *phylaoe*, quod est *sercare*: nam per impletionem decem praeceptorum conservantur divites virtutum. Post expositionem gazophylaciorum sequitur expositio mensurarum, quae supra dicitur septem octo: per quas designantur quatuor partes Veteris Testamenti, et quatuor Novi, de quibus tanquam de mensis spiritualibus reficitur totus populus christianus, secundum quod dicitur *Deut. VII*: Non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo quod egreditur de ore Dei. Quod autem Vetus Testamentum in quatuor partes dividatur, dixi plenius in principio Geneseos. Dividitur enim in libros legales, historiales, prophetales et sapientiales. Et consimiliter dividitur Novum Testamentum. Nam litteris legalibus correspondent Evangelia, historialibus Actus Apostolorum, sapientialibus Epistola Pauli et Epistola canonice, prophetalibus autem Apocalypsis. De qualibet autem dictionum mensurarum potest dici quod scribitur *Prov. IX*: Sapientia aedificavit sibi domum, excidit columnas septem, immolavit viciarias suas, miscuit vinum, et proposuit mensam suam. Scriptura namque sacra est mensa sapientiae. Post expositionem mensurarum sequitur expositio atrii interioris, in quo secundum Hebraeos quatuor ponuntur, scilicet altare holocaustorum, gazophylacia sacerdotum hebdomadariorum, et gazophylacia cantorum similiter hebdomadariorum, et transitus aquarum a latere altaris. Et quoniam significatio Ecclesiae spiritualis non solum consistit in moribus et refectione de mensa S. Scripturae, sed etiam in Sacramentis; ideo per altare holocaustorum intelligitur Eucharistiae Sacramentum, in quo quotidie immolatur Agnus qui tollit peccata, unde dicit Augustinus in lib. *Sententiarum Prosperi*: Semel immolatus est Christus in semetipso, et tamen quotidie immolatur in Sacramento, in quantum

per hoc Sacramentum efficiuntur quotidie participes fructus Dominicae passionis. Unde et in quadam Dominicali oratione secreta dicitur: Quoties hujus hostiae commemoratio celebratur, opus nostrae redemptionis exercetur. De hoc autem altari dicitur *Hebr. XIII*: Habemus altare, de quo edere non habent potestatem hi qui tabernaculo deseruiunt, id est caeremonias legis veteris observantes. Et quoniam Eucharistiae Sacramentum cum divinis laudibus est conficiendum, ideo prope altare, scilicet in atrio interiori, ponuntur gazophylacia sacerdotum hebdomadariorum, et similiter cantorum, quae designantur merita celebrantium, et eis ministrantium. Per aquas vero egredientes de templo et transeuntes ad latus altaris significatur Sacramentum baptismi, de quo dicitur *Joc. III*: Fons egredietur de domo Domini, et irrigabit torrentem spinarum. Bieuntur autem aquae istae egredientes de templo: per quod templum significantur duo principales nostrae fidei articuli, scilicet articulus sanctae Trinitatis, et articulus incarnationis, ut postea plenius dicitur: quia baptismus secundum communem Ecclesiae formam confertur in nomine SS. Trinitatis, secundum quod dicitur *Math. cap. ult.*: Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti. Et quia in primitiva Ecclesia fuit collatus in nomine Christi, ut habetur in Actibus Apostolorum in pluribus locis, quod est nomen suppositi, in quo uniuersa natura divina et humana. De duobus autem istis Sacramentis loquitur specialiter Ezechiel propheta, quia sunt speciali modo Sacramenta novae legis, in quantum Christus per se ea instituit, et eis usus fuit in seipso, et hoc patet de Sacramento baptismi in quatuor Evangelis, quantum ad utrumque, scilicet institutionem et usum; et similiter de Sacramento Eucharistiae, quantum ad ejus institutionem. Quantum autem ad ejus usum non habetur in Evangelis expresse, sed hoc tenet communitas Ecclesiae quae dicitur *Act. I*: Caepti Jesus facere et docere, et ideo sicut prius baptizari voluit, et postea baptismum aliis imposuit; sic in cena primo corpus suum et sanguinem sumpsit, et postea discipulis sumendum tradidit. Unam dicit Hieronymus ad *Lesbian*: Dominus Jesus ipse conviva et convivium, ipse comedens et qui comeditur: unde versus:

Rex sedet in cena turba cinetus duodena,
Se tenet in manibus, se cibatur ipse cibus.

Per haec autem duo Sacramenta quae principalia sunt, alia intelliguntur. Post expositionem atrii interioris, procedendum est ad expositionem templi. Et quoniam aedificatio Ecclesiae spiritualis non solum consistit in moribus et refectione per sacra in Scripturam et Sacramenta, sed etiam in fide articulis: ideo per templum significantur sequentia, quod dividitur in tres partes, scilicet porticum, Sanctam, et Sanctum sanctorum. Per

porticum autem est ingressus ad alias partes, et ideo per ipsam intelligitur articulus unitatis divinae essentialis, et articulus suae providentiae quantum ad praemiationem boni et punitionem mali. Fides enim istorum articulorum semper fuit necessaria ad salutem, et est prima ad aliorum credulitatem; unde dicitur *Hebr. XI*: Credere enim oportet accedentem ad Deum, quia est, et inquirentibus se remunerari sit. Per Sanctum sanctorum intelligitur articulus sanctae Trinitatis secundum tres mansiones, una super altam itidem existentes. Licet enim non sit tibi superioritas ne inferioritas propria; tamen Filius est a Patre et Spiritus Sanctus ab utroque: et secundum hoc dicit Hilarius, quod *antioritas* est in Patre, et *subantioritas* in Filio. Per partem templi quae dicitur Sanctum, intelligitur articulus incarnationis benedictae, per quam et natura in supposito Filii sunt unitae, scilicet natura divina, anima rationalis, et caro Christi purissima: quae significantur per tres mansiones una super altam existentes. Divina namque natura superior est ad animam, et anima ad carnem. De istis vero duabus templi partibus potest accipi quod dicitur *Apoc. XXI*: Et templum non vidi in ea, scilicet materiale; quia secundum illum ultimum exponendum, per visionem Ezechielis non intelligitur aliqua aedificatio materialis, sed tantum spiritualis; ideo sequitur ibidem: Dominus enim Deus omnipotens, trinus in personis, templum ejus est, quantum ad Sanctum sanctorum; et Agnus, id est, Filius incarnatus, quantum ad illam templi partem, quae dicitur Sanctum. Ita Lyranus:

Aliter haec cum Ribera expliciunt *Exod. XXVI*, initio, scilicet atrium significare penitentes; unde in eo erat labrum penitentiae et altare holocaustorum in quo mactantur victimae, id est mortificantur sensus et cupiditates: Sanctum significat justos: Sanctum sanctorum beatos, etc.; idque videtur aptius. Pergiit Lyranus:

Per pilarios autem templi significantur miracula confirmantia fidem Christi: unde dicitur *Mar. cap. ult.*: Illi autem profecti praedicaerunt ubique, Domino cooperante et sermone confirmante sequentibus signis. Per cochleas vero quibus ascenditur sursum, possunt intelligi notitiae creaturarum, quibus ascendimus in cognitionem divinarum, secundum quod dicitur *Rom. cap. I*: Invisibilia ipsius (id est Dei), a creatura mundi, (id est ab homine), per ea quae facta sunt intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque virtus ejus et divinitas. Per appendicia vero circa templum existantia, intelliguntur omnia alia ad fidem pertinentia, eo quod ad praedictos articulos annexantur. Et quoniam fides informis mortua est, nisi fuerit charitate formata; ideo ex una parte templi ponitur aedificium australe, ex qua parte provenit aestus caloris, ideo aedificium australe significat fervorem dilectionis. Ex altera vero parte aedificium aquilonare, ex qua parte venit horror

felicitatis, propter quod edificium aquilonare significat donum timoris filialis: timor enim causalivus est infestationis et tremoris, ut patet ad sensum. Dietum est autem supra quod in his duobus edificis est habitatio sacerdotum, quia sacerdotes esse debent in continuo timore, ne Deum offendant, et in fervore dilectionis, ut ei devote deserviant. De istis edificis aquilonari et australi potest accipi id quod scribitur *Cant. iv*: Surge, aquilo, et veni, auster, perfla hortum meum, et fluent aromata illius. Per spiritum enim timoris et dilectionis flunt aromata charismatum in horto Ecclesie militantis. Per quatuor autem atria possunt intelligi quatuor virtutes cardinales, de quibus atris dicitur *Psal. lxxxiii*: Melior est dies una in atris tuis super millia. Nam commorari in exercitio virtutum cardinalium est optimum. Per culinas vero seu coquinas possunt intelligi doctores sacre Scripturæ de-

voti, qui suis meditationibus decoquant cibum sacre Scripturæ ut alii possint inde refici, secundum illud *Psal. xxxviii*: Concalut cor meum intra me, et in meditatione mea exardescet ignis. Iste vero coquina sunt in atrio situate, quia doctores sacri eloquii debent prius in quatuor virtutibus cardinalibus esse exercitati. Dicitur enim *I Elie.*, quod moralis philosophia non est, conveniens auditor ille qui est secutor passionum, et multo minus est conveniens auditor theologus; et adhuc multo minus conveniens ejus doctor, propter quod in sacra Scripturæ doctoribus præcigitur exercitium in virtutibus moralibus: unde dicit Philosophus *VII Physic.*, quod sedendo fit anima sciens et prudens; quia sedando turbationes passionum, et quiescendo ab impulsionebus earum, quod fit per virtutum moralium exercitium, acquiritur sanctorum notitia Scripturarum. »

CAPUT QUADRAGESIMUM TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Gloria Domini, quæ cap. ix, 3 et cap. x, 4 et 18, visa est e templo agradi, cum illud a Chaldeis evertendum erat; nunc cum illud a Zorobabele reedificandum est, illuc revertitur, jubetque Dominus Ezechiel, ut ideam templi, ejusque ritus et præcepta Judæis ostendat, ut ipsi eam custodiant: quod si fecerint, promittit se in eo cum ipsis jugiter habitaturum. Inde, vers. 13, describit altare holocaustorum, et vers. 18, ritum sacrificandi.

1. Et duxit me ad portam, quæ respiciebat ad viam Orientalem. 2. Et ecce gloria Dei Israel ingrediebatur per viam Orientalem: et vox erat ei quasi vox aquarum multarum, et terra splendebat a majestate ejus. 3. Et vidi visionem, secundum speciem, quam videram, quando venit ut disperderet civitatem: et species secundum aspectum, quem videram juxta fluvium Chobar: et cecidi super faciem meam. 4. Et majestas Domini ingressa est templum per viam portæ, quæ respiciebat ad Orientem. 5. Et elevavit me spiritus, et introduxit me in atrium interius: et ecce repleta erat gloria Domini domus. 6. Et audivi loquentem ad me de domo, et vir qui stabat juxta me, 7. dixit ad me: Fili hominis, locus solii mei, et locus vestigiorum pedum meorum, ubi habito in medio filiorum Israel in æternum: et non pollutum ultra domus Israel nomen sanctum meum, ipsi et reges eorum in fornicationibus suis, et in ruinis regum suorum, et in excelsis. 8. Qui fabricati sunt limen suum juxta limen meum, et postes suos juxta postes meos: et murus erat inter me et eos: et polluerunt nomen sanctum meum in abominacionibus quas fecerunt: propter quod consumpsi eos in ira mea. 9. Nunc ergo repellant precul fornicationem suam, et ruinas regum suorum a me: et habitent in medio eorum semper. 10. Tu autem, fili hominis, ostende domui Israel templum, et confundantur ab iniquitatibus suis, et metantur fabricam: 11. et erubescant ex omnibus quas fecerunt: Figuram domus, et fabricæ ejus exitus, et introitus, et omnem descriptionem ejus, et universa præcepta ejus, cunctumque ordinem ejus, et omnes leges ejus ostende eis, et scribes in oculis eorum: ut custodiant omnes descriptiones ejus, et præcepta illius, et faciunt ea. 12. Ista est lex domus in summitate montis: Omnis finis ejus in circuito, Sanctum sanctorum est: hæc est ergo lex domus. 13. Iste autem mensuræ altaris in cubito verissimo,

qui habebat cubitum et palmum: in sinu ejus erat cubitus et cubitus in latitudine, et definitio ejus usque ad latus ejus, et in circuito, palmus unus, hæc quoque erat fossa altaris. 14. Et de sinu terra usque ad crepidinem novissimam duo cubiti, et latitudo cubiti omnis: et a crepidine minore usque ad crepidinem majorem quatuor cubiti, et latitudo cubiti unius. 15. Ipse autem Ariel quatuor cubitorum: et ab Ariel usque ad sursum, corona quatuor. 16. Et Ariel duodecim cubitorum in longitudine per duodecim cubitos latitudinis: quadrangulatum aque lateribus. 17. Et crepido quatuordecim cubitorum longitudinis per quatuordecim cubitos latitudinis in quatuor angulis ejus: et corona in circuito ejus: simili cubiti, et sinus ejus unius cubiti per circuitum: gradus autem ejus versi ad Orientem. 18. Et dixit ad me: Fili hominis, hæc dicit Dominus Deus: Hi sunt ritus altaris, in quibus quæcunque fuerit fabricatum; ut offeratur super illud holocaustum, et effundatur sanguis. 19. Et dabis sacerdotibus, et Levitis, qui sunt de semine Saloe, qui accedunt ad me, ait Dominus Deus, ut offerant tibi vitulum de armento pro peccato. 20. Et assumens de sanguine ejus, ponas super quatuor cornua ejus, et super quatuor angulos crepidinis, et super coronam in circuito: et mundabis illud, et expiabis. 21. Et tolles vitulum, qui oblati fuerit pro peccato: et combures eum in separato loco domus extra sanctuarium. 22. Et in die secunda offeres hircum caprarum immaculatum pro peccato: et expiabit altare, sicut expiaverunt in vitulo. 23. Cumque compleveris expians illud, offeres vitulum de armento immaculatum, et arietem de grege immaculatum. 24. Et offeres eos in conspectu Domini: et mittent sacerdotes super eos sal, et offerent eos holocaustum Domino. 25. Septem diebus facies hircum pro peccato quotidie: et vitulum de armento, et arietem de pecoribus immaculatos offerent. 26. Septem diebus expiabant altare, et mundabant illud: et implebant manum ejus. 27. Expletis autem diebus, in die octava et ultra, facient sacerdotes super altare holocausta vestra, et quæ pro pace offerunt: et placatus ero vobis, ait Dominus Deus.

1. ET DUXIT ME (ex peribulo exteriori, quod cap. precedenti coram me dimensus est) AD PORTAM — templi, id est atrii exterioris (nam vers. 3, ex eo dicit Prophetam in atrium interius), quæ prior occurrebatur spectans ad Orientem: quia ductor hic est Sol justitie, cujus nomen est Oriens, *Zach. iii, 8*; et quia per portam Orientalem recta ibatur in Sanctum sanctorum, ubi sedes et thronus ejus erant. Ita Maldonatus.

2. GLORIA DEI, — scilicet curus Cherubim gloriam Dei representans, quam describit cap. 1, 8 et cap. x, vocavitque gloriam Dei.

ET VOX ERAT EI QUASI VOX AQUARUM MULTARUM. — Et, non Deo, sed gloriæ Dei, puta Cherubinis, *g. d.* Cherubim, cum currum hunc Dei gloriosum, ipsumque Deum in eo residentem deferrent, alarum concussione sonum edebant similem sono aquarum inundantium, quæ, dum inter se et ad littora ac saxa alliduntur, fremere, imo rugire videntur. Simile est *Apos. 1, 13*.

ET TERRA SPLENDEBAT A MAJESTATE EIUS. — Majestatem vocat lucem et splendorem curus Cherubini, sive gloriæ Dei.

Mystice S. Thomæ, III part. *Quest. XXVII, art. 3* in corpore, docet B. Virginem peculiariter fuisse sanctificatam eo tempore, quo concepit in utero Filium Dei: « Et hoc, inquit, significatur *Ezech. XLIII*, ubi dicitur: Ecce gloria Dei Israel ingrediebatur per viam Orientalem, id est per Beatam

Virginem; et terra, id est caro ipsius, splendebat a majestate ejus, scilicet Christi. » Tunc enim censet ipse in B. Virgine plane fuisse existetum fomitem concupiscentiæ per Verbum in ea incarnatum, qui antea tantum erat ligatus. Verum hunc fomitem in ea existetum fuisse dum primo conciperetur, adeoque tunc eam fuisse preservatam a peccato originali, et consequenter ab ejus fomite, longe verius videtur: est que hic communis fidelium sensus, uti docent Suarez, Baradius, Carthusius et alii. Illo enim omnimodo puritas debebat matrem Dei; quis enim credit matrem Dei aliquando fuisse servam peccati, et filium diaboli? Ipsa ergo in conceptione in egram sanctitatem, in incarnatione vero ingens sanctitatis incrementum, a Christi sui majestate accepit. Et hoc significat vox « splendebat, » pro qua verbum Septuaginta: « εὐφρανεν ἡ γη, » est respiciendum quasi fulgor (Complutensis verba, quasi fulgor); *g. d.* B. Virgo, concipiens Christum, ab eo illustrem sanctitatis splendorem et fulgorem accepit, que in primo sui conceptu eisdem nitorem acceperat, ut jam miro splendore fulgeret, uno fulguraret, que antea plane nitens et lucebat.

3. ET VIDI VISIONEM SECUNDUM SPECIEM QUAM VIDERAM (cap. i et cap. x) QUANDO VENIT UT DISPERDERET CIVITATEM. — Hinc patet currum Cherubim fuisse quasi currum bellicum et triumphalem Dei, quo Deus iratus et armatus in aciem quasi prodi-